

Kiss Gábor

A Keszthely-városi avar kori temető kutatásának kezdetei

(1873. november – 1880. április)

..... mert abban a tudatban, hogy az isteni gondviselés épen nekem engedte meg, hogy a keszthelyi sírmezők kincseit megmenthessem, és ez által hazám tudományosságának tehessenek szolgálatot, találok leggazdagabb jutalmamat."

(Lipp Vilmos)

A keszthelyi Balatoni Múzeum száz éves fennállásának ünnepe alkalmából időszerűnek vélem, hogy szólnunk a régészeti szakirodalomban „Keszthely-városi temető” néven ismertté vált sírmező kutatásának kezdeteiről. Nem csupán azért, mert e temető egyben névadója a város nevével jelzett antik eredetű ún. Keszthely-kultúrának, hanem azért is, mert ez volt az első magyarországi népvándorlás kori temető amelynek módszeres feltárása megindult. Az ásató Lipp Vilmos (1835–1888) csorna-premontrei kanonok, keszthelyi gimnáziumi igazgató és házfőnök volt, aki a hivatalosan 1872. január 7-én megalakult Vas megyei Régészeti Egylet anyagi támogatásával kezdte meg a nagykiterjedésű – és tegyük hozzá, máig sem teljesen feltárt – sírmező kutatását.

Annak ellenére, hogy a temetővel már az ásátón kívül is rengetegen foglalkoztak (összefoglalóan: MRT I 1966 91., No. 21/48.; KISS 1984 167–168; MÜLLER 1992 258.), mégis a temetőből legelőször múzeumba jutott leletek máig közöletlenek, illetve az egyik fontos ásatási évad beszámolója voltaképpen teljesen ismeretlen a régészeti kutatás előtt, hiszen az gyakorlatilag elérhetetlen helyen, egy vidéki lap hasábjain jelent meg.

E két hiányosságot szeretném most pótolni¹ és a különböző publikációk, híradások,² leltárkönyvek és irattári anyagok alapján összefoglalni a Keszthely-városi temető kutatásának kezdeteit, pontosabban az első ismert leletek sorsát (1873 november és 1878 március), valamint a meginduló régészeti ásatások történetét addig az időpontig, ameddig azt még az amúgy csekély anyagi lehetőségekkel rendelkező Vas megyei Régészeti Egylet finanszírozni tudta (1879 április – 1880 április). E kezdetek után a közben országos érdeklődést kiváltott temető feltárását már más anyagi forrásokból fedezték és ennek megfelelően ezt az időpontot követően a feltárt sírok leletei (legalább is azok döntő többsége) már orszá-

gos gyűjteménybe kerültek.

Az első ilyen ásatási évad 1880 nyarán volt, amikor Lipp Vilmos az Országos Embertani és Régészeti Társulat megbízásából újabb 34 sírt tárt fel. Ezek leleteit aztán 1880. október 22-én a Magyar Nemzeti Múzeum érem- és régiség-osztálya 100 forintért megvásárolta az ásatótól (Ltsz.: 157/1880.1–37.). E múzeumba jutott leleteket ez alkalommal már Hampel József ismertette részletesen az Archaeológiai Értesítő hasábjain (HAMPEL 1880 349–351, XLIV–XLV. t.; HAMPEL 1881).

Az alábbiakban tekintsük át a szóban forgó szórvány leleteket és a Lipp Vilmos által megkezdett ásatások alkalmával feltárt sírokat és azok mellékleteit! Mivel a tanulmány végén a témával kapcsolatosan teljes bibliográfia található, a következőkben csak a lényegesebb információk lelőhelyét tüntettem fel az állandó ismételtetések elkerülése végett. Ugyanígy a tárgyak képi közlésénél néhány kivételtől eltekintve a visszakereshetőség megkönnyítése végett csak Lipp Vilmos magyar (LIPP 1884), és Hampel József német nyelvű (HAMPEL 1905) összefoglaló művének képszámaait adom meg.

1873. november

1873. november elején a keszthelyi Sörház helyén különféle „régiségek”-et találtak. Ezt a tényt e hónap 10-én Wiese Károly polgári iskola-igazgató jelentette a Magyar Nemzeti Múzeum érem- és régiség-osztályának. A napfényre került leletekből az elhanyagástól megmentett tárgyakat ez év november 15-én Wiese Károly a Magyar Nemzeti Múzeumnak adományozta. Ezeket később Ortway Tivadar mutatta be az Archaeológiai Értesítő lapjain (ORTVAY 1874 73.; 1875 59.), melyeket egyébként – mint írja – „fejfelé kelet felé fordított” csontvázas sírokban találták.

Később a telek tulajdonosának elbeszéléséből kiderült, hogy a munkások ekkor, a pinceásáskor „tizenöt-nél több régi sírt bontottak fel”. „E sírok közül azonban csak egyetlen egy volt durván faragott kőlapokkal befolgalva”, a többi egyszerű földsír volt (LIPP 1879 61.).

Leletek: (1. kép)

1. „Egyfülű barbár agyagbögre” (M: 10 cm). Valójában egy apró kavicsokkal és homokkal soványított agyagból kézzel formált, sötétszürkére égetett, sárga foltos egyfülű őskori (urnasíros) *csésze* (M: 10 cm; Á: 12 cm; SZÁ 10,7 cm; FÁ: 3,2 cm) (Ltsz.: MNM. 243/1873.1.) (KISS 1992 3. Taf. 1.).
2. 3 darab bronz huzal *karperec* (Á: 5,8x5,4 cm) (Ltsz.: MNM. 243/1873.2.) (+).
3. Bronzlemezéből készült poncolt díszű *kigyófejes karperec* (Á: 6,3x7,4 cm; H: 16,2 cm; SZ: 1,1 cm) (Ltsz.: MNM. 243/1873.3.).
4. Bronzlemezéből készült poncolt díszű *kigyófejes karperec* töredéke (H: 5,2 cm; SZ: 1,0 cm) (Ltsz.: MNM. 243/1873.3.).
- 5–6. 2 darab részben töredékes közepes méretű bronz *kosaras fülbevaló* rombusz alakú lappal (Á: 4,3x4,5 cm; SZ: 0,7 cm) (Ltsz.: MNM. 243/1873.3.).
7. Nagyméretű bronz *kosaras fülbevaló* töredékes karikája rombusz alakú lappal (Á: 5,0 cm; SZ: 0,9 cm) (Ltsz.: MNM. 243/1873.3.).
8. Kosaras fülbevalóról származó ezüst *kosártöredék* (Ltsz.: MNM. 243/1873.4.).
- 9–10. 2 darab kosaras fülbevalóról származó bronz *kosártöredék* (Ltsz.: MNM. 243/1873.4.).

1878. március

Ifj. Reischl Venczel keszthelyi városbíró 1878 márciusában kertjének, az ún. „Sörházkert”-nek kb. egy hatodát, vagyis annak déli végében mintegy 100 m²-nyi területet 1 méternyi mélységben komlóültetés céljából felsáta. Ekkor kb. 80 sírt bolygattak meg. A mélyebb sírok – a számítások szerint kb. kétszer annyi, tehát 160 darab – azonban érintetlenül maradtak. A szétszóródott, a munkások és a gyermekek kezén hanyódoó sírmellékletekből egy „27 darabból álló bronz leletet” Hauser Kornél premontrei kanonok, keszthelyi tanár – rend- és tanártársának, a Vas megyei Régészeti Egylet titkárának – Lipp Vilmosnak juttatott el Szombathelyre. A Vas megyei Régiségtárba került leleteket az egyleti jelentésben aztán ő mutatta be (LIPP 1878 31–34.), sőt róluk titkári jelentésében külön is szólt (LIPP 1878a 71.), majd egy évvel később a helyi újságban is megemlékezett róluk (LIPP 1879b 1–2.). Megjegyzendő, hogy később, összefoglalásaiban e leletek előkerülését 1877-re tette (LIPP 1880a 431.; 1884 6.; 1885 10.).

A híradás 6 darab, „egymástól 2 méternyi távolságon fekvő, téglákból alkotott” sírről tudósít (LIPP 1878 31.). Ezek közül az egyikben férfi, a többiben nők, ill. gyermekek nyugodtak. Tájékoztató: „fejfelé keletre”.

1878.03./1. sír: (1. kép)

Nyilván egy férfisírból származó, bronzból öntött és ónozott felületű övgarnitúrához tartozó két darab:

1. Előlapján állatküzdelmi jelenetes, hátlapján laposindás, tokos *nagyszíjvég* (H: 11,2 cm; SZ: 3,1 cm) (Ltsz.: VRT III.c.24.; SM. 54.702.3.) (LIPP 1884 181–182. ábra; HAMPEL 1905 III. 161. Taf. 1–2.).
2. Bronzból öntött téglalap alakú, csüngős griffes *övreter* (M: 3, ill. 4,5 cm; SZ: 3,3, ill. 2,8 cm) (Ltsz.: VRT III.c.27.(?); SM. 54.705.9.) (LIPP 1884 183. ábra; HAMPEL 1905 III. 161. Taf. 3.).

1878.03./További leletek („nők és gyermekek csontvázainál”) (1. kép)

- 1–6. 6 darab „részben pontozott, részben recézett bronz karika”, ill. „kargyűrű” – azaz *huzalkarperecek* (+). A leírás alapján állítólag a bokacsontokon lettek volna, ami eléggé hihetetlen.
- 7–11. 5 darab bronz *kosaras fülbevaló* („körtés karperecek”), „kettőn még rajta a körte összezúzva; egy ép. a többin forrasztás nyoma”:
- 7–8. 2 darab nagyméretű *kosaras fülbevaló* téglalap alakú lappal (Á: 7,2 cm) (LIPP 1884 290. ábra) (+).
9. Nagyméretű bronz *kosaras fülbevaló* karikájának töredéke rombusz alakú lappal (LIPP 1879) (+).
10. Nagyméretű bronz *kosaras fülbevaló* töredéke rombusz alakú lappal (LIPP 1884 295. ábra) (+).
11. Bronz *kosaras fülbevaló* karikája „dült négyszegű lapon egy sor gyöngydszt mutat” (+). Valamelyik *kosaras fülbevalóról* levált bronz kosár „is találtatott az egyik csontváz mellett” (LIPP 1884 299. ábra) (+).
12. Négy ágúra hasított szárú bronz *stilustű* „vonal és pont dísszel” (H: 19 cm; „foka, mely 4 cm-re a felső csúcsa alatt nyílik, négyágú” (+). „Női csontváz mellett”).
13. Négyzetes fejű bronz *díszű* („hajtű” „lapos fején egy dült négyszöget képező lyuk van, melynek három csúcsán, csinos háromágú levélkéik vannak elhelyezve”) (H: 11 cm) (LIPP 1884 319. ábra; HAMPEL 1905 III. 169. Taf. 4.) (+).
14. *Üvegyöngyök*: ezek közül az egyik egy „indigószínű és hármaskarikával díszített, négy csücsökkel” és egy „rovátkolt lapos gyöngy fekete szurokszínű anyagból” (római) (+).
15. Egyélű rozsdás *vaskés* pengéje (H: kb. 14–16 cm; a nyélnyújtvány H: kb. 4–5 cm) (+). Férfisírból?
16. Római kori *bronzérmek*: „Nagy Konstantin és fiainak bronzérmei” (+). Állítólag a „csontok között” elszórtan feküdtek volna, később azonban kiderült róluk, hogy kapáláskor találták őket, tehát felszíni

szórvány leletek.

17. „Egyfüles (a fülnek csak nyoma van meg) turbántök idomú korsó” Valójában egy finoman iszapolt és homokkal soványított agyagból kézzel formált, szürkésbarnára égetett, sárga foltos, egyfülű, kanelurázott hasú őskori (urnasiros) *korsó* (M: 14,5 cm; SZÁ: 10,5 cm; FÁ: 7 cm; Á: 15,5 cm) (Ltsz.: VRT III.a.6.; VKM. ŐSKOR VIII.345.; SM: Ltsz. nélkül) (KISS 1992 I. Taf. 2.).
18. „Szörnyű idomtalan csónakalakú ivócsésze, mely két eredetileg össze nem tartozó cseréprészből van összeragasztva és belül kitapasztva (M: 11 cm; H: 17 cm), az egyik oldalán, mindjárt a felső széle alatt egy 2 cm hosszú átfúrt csücsk van alkalmazva”. Valójában egy apró kavicsokkal soványított agyagból kézzel formált, sötétszürkére égetett, barnafoltos kétosztatú durva őskori (bádeni) *tál* töredéke, külső oldalán egy cső alakú füllel (M: 10,5 cm; H: 20,5 cm; SZ: 10,5 cm) (Ltsz.: VRT III.a.4.; VKM ŐSKOR XIV.130.; VM. 34/1940/9.; SM. 54.558.1.) (LIPP 1884 2. ábra; HAMPEL 1905 II 176.; KISS 1992 I. Taf. 1). A későbbi téves leltárkönyvi bejegyzés miatt Szombathely-Geiszt téglagyár lelőhellyel közölte: Banner János (BANNER 1940 376. No. 1., I. t. 5.; 1956 21, No. 11., IV. Taf. 9.).
- 19–20. 2 darab „mericze”, valójában őskori (bádeni) füles *pohár* „nyelők a tő fölött le van törve”.
19. „A fekete agyagból készítettnek” M: 5 cm; SZÁ: 5 cm (+).
20. „A másik sárga agyagból gyúrva” M: 4 cm; SZÁ: 5 cm (+).
- Lipp az edényekről összefoglalóan meg is mondja, hogy a hozzáértő „ezen durva, esetlen, kezdetleges, csint és díszítést nélkülöző, nem is égetett, csak a napon szárított fekete agyagkészítményeken a barbár kezét az első pillanatra fel fogja ismerni...” Az edények tehát már leírásuk alapján is őskoriaknak tűntek! Így ezeknek a csontvázak sírokhoz való tartozása kizárt. Ugyanezt mondhatjuk el az alábbi leletről is:
21. Az egyik férfi csontváz mellén kb. 25 cm hosszú „vörösréz kés”, pontosabban annak Lipp birtokába jutott 4 cm hosszú letört hegye (LIPP 1879 64.) (+).

egészen rendes sorokban” feküdtek, „egy-egy méternyi távolságra egymástól”. Mélységük többnyire 120–150 cm lehetett. A vastag sárga agyagrétegben nyugodtak. A férfi, nő és gyermek csontvázak kinyújtott helyzetben, fejjel többnyire kelet felé feküdtek. Tájolásuk tehát: „kelet”.

A leleteket az egylet évi jelentésében is ő közölte (LIPP 1879 61–68.), szintén megemlékezve róla titkári jelentésében is (LIPP 1879a 81.).

1879.04./1. sír:

Férfi. „Rendkívül erős koponya” ép fogsorral. VH: 183 cm. Mellékletek:

1. A csontváz mellén egyélű *vaskés* (H: kb. 14–16 cm, a nyélnyújtvány H: kb. 4–5 cm) (+).

1879.04./2. sír:

Férfi. „Rendkívül erős koponya” ép fogsorral. VH: 186 cm. Mellékletek:

1. A csontváz mellén egyélű *vaskés* (H: kb. 14–16 cm, a nyélnyújtvány H: kb. 4–5 cm) (+).

1879.04./3–7. sír:

Női sírok leletei: „A nők csontvázain az ékszerek sem hiányoznak.” Ezeket azonban sajnos Lipp az előző évekkel együtt tárgyalja és így nem lehet pontosan kiszűrni a leírásból az ez évben előkerült leleteket. Mindenestre újdonságként tűnnek fel a felsorolásban az alábbiak:

1. *hajtű(k?)* (+).
2. *fülönfüggők (fülbevalók)* (+).
3. lapos kigyófejben végződő *lemezkarperec*, rajta vonal, pont és karikadisz (+).
4. díszített „sodronykarperec” (*huzalkarperec*): rajta vonal, pont és karikadisz (+).
5. kapcsos lemez *pántkarperec* (+).
6. *üvegyöngyök* (+) (ezek egy része talán ide tartozik?).

Lipp leírása szerint a most előkerült valamennyi koponya halántéka „valami tompa eszközzel erőszakosan be van zúzva”.

A sírok földjében talált sok edénytöredéket Lipp azzal magyarázta, hogy „alighanem minden csontváz mellett lehetett edényke”. Ma már eldönthetetlen, hogy ezek valóban összefüggő edények darabjai vagy csak a sírföldbe keveredett máskorú cserepek voltak-e.

1879. november

1879 áprilisának első napjaiban ugyanott, a Reischl-féle kertben, a komlóültetvény mentében, attól nyugatra 10 m²-nyi területen Lipp Vilmos a Vasmegyei Régészeti Egylet anyagi támogatásával 7 sírt tárt fel. Ezek „nem

1879 novemberében két hétig, a fagy beálltáig, ill. az első havazásig kutatott Lipp a Vasmegyei Régészeti Egylet megbízásából az ifjabb (később idősebbnek nevezzi!) Reischl-féle sörházkert ÉK-i végében, a Polacsek-féle kerttel szomszédos legkeletibb szögletében. Az is-

tálló hosszában, a kertajtóig terjedő részen 200 m²-nyi területen (?), ahol „hatvan egynéhány”, túlnyomórészt női és gyermeksírt tárt fel. Ezek többé-kevésbé ÉNy-DK-i (?) irányú sorokat képeztek és fejjel nyugatnak fekiüdtek, amelyek alól csak a gyermeksírok képeztek esetenként kivételt, „valamint oly sírok, melyekben négy-öt ember maradványai voltak egymásra halmozva”. A sírok mélysége a területen levő agygréteg vastagságától függött, mert ezek „ismert mélységben a homokrétegre voltak ágyazva”. A mélység tehát 150 cm körül lehetett. Az itt talált csontvázakat Lipp antropológiailag orthocephalosokra (arányos fejűek) és dolichocephalosokra (keskeny hosszúkás fejűek) osztotta. Azt is megfigyelte, hogy amíg az előbbiek sírjai mellékletben gazdagok, addig az utóbbiaké szinte üresnek bizonyultak. Így ezek többségét fel sem tárták az ásást 4–5. napjától fogva. Több összevagdalt koponyát is talált. Előfordultak kettős és többes sírok is. Volt férfi+nő, férfi+nő+2–3 gyermek, nő+1–2 gyermek. A koporsós sírokban (az urnák alatti öt sír!) gyakoriak voltak a különféle színű (vörös, sárga, kék, fekete) málladékok, amely nyilván az elporladt ruházattól származott. Néhány esetben ezek szálszerkezetét is jól meg lehetett figyelni.

Az ásások eredményéről, amelyről egyébként a napisajtó is hírt adott (VL 1879–12–07 2.; VK 1879–12–14 3.), Lipp Vilmos több helyen is beszámolt. (LIPP 1880 81–89.; 1880a 117–122.; 1880b; 1880c.) Hasonlóképpen említést tett róla titkári jelentésében Rezsőffy György is (REZSŐFFY 1880 97.).

1879.11./1–2. urnasír: (2. kép)

Már az első napján, a feltárt terület „második sírsorának közepétől kissé kelet felé a felszíni humuszban” (amelyben egyébként egy római érem is volt) „csekély távolságban egymástól” (vagy egymás mellett) két urna állott. Mindkettő kétségtelenül őskori volt:

1–2. 2 darab durva és rosszul égetett, inkább csak tűz mellett szárított anyagú „öblőnyalakú *hamvveder*”.

1. A kisebbik *urna* (+) a munkások vigyázatlanságának esett áldozatul.
2. A még épen megtalált, de később szétesett nagyobbik *urna* Lipp leírása alapján („durva, fekete, és csak tűz mellett kiszárított agyagból készült és a hasdomborulás mindkét oldalán hosszúkás, átfürt csücskkel volt ellátva” (Á: 13 cm.) (+).

Az urnák őskori keltezését megerősíti Lipp észrevétele is: „Azon meggyőződésre kell jutnunk, hogy csücskös edényeket (amilyen a talált urna is volt) nemcsak az őskorban, hanem még a középkor kezdetén is készítettek és használtak.” Szintén az őskori keltezését támasztja alá, hogy az egyik urnában a földdel kevert hamu és csontdarabok között lelt leletek koravaskori jellegűek:

1. *Vaskés* (+).
2. Négyküllős *bronzkarika* (Á: 4,7 cm) (LIPP 1884 66 ábra; HAMPEL 1905 III 151. Taf. 13.) (+).
3. Gombosfejű törött *bronz tű* (H: 9,5 cm) (LIPP 1884 67. ábra; HAMPEL 1905 III 151. Taf. 12.) (+).

Meg kell azonban jegyezni, hogy ezekről az urnában előkerült leletekről Lipp legkorábban csak a temetőről írt összefoglaló művében szólt (LIPP 1884 23, 1885 38.) az ásások után írt beszámolóban azonban nem említette őket. Ez a tény, hasonlóan az alábbi lovassír esetéhez azt a gyanút kelti, hogy az eredeti sírleírást az ásató a későbbiekben valamilyen oknál fogva „átdolgozta”, ami viszont ennek hitelességét kérdőjelezi meg!

1879.11./1. sír (2. kép)

Lovassír. Állítólag 1 méterrel az urnák alatt (azaz 150 cm mélyen) „rendkívül nagy és a szokottnál másfélszer szélesebb” sírgödörben, közvetlenül a koporsón, egy 4–5 éves csikó csontváza feküdt a sír hosszában. A koporsóra a „korhadt fa nyoma” utalt. Valószínűleg ehhez a sírhoz tartozhatott a Lipp által külön emlegetett 11 darab „négy élű” koporsószege, ill. ezek egy része (H: 11 cm; SZ: 1 cm) (+).

A koporsóban egy „középtermetű, ázsiai emberfajtára utaló koponyájú férfi csontváz” feküdt (VH: 183 cm. „Ép csontváz”) „amely már néhol teljesen elenyészett”. „A csontváz maga helylyel közel már csak rozsdasárga por alakban volt meg.” A koponya legépebb része az alsó álkapocs volt, amelyben már csak egy fog, a baloldali utolsó előtti zápfog volt meg. „Az állkapocs jobb oldalán már a fogak helyét sem lehetett megismerni. Nyilván igen vén ember volt.” A csontváz maga „melltől a fejig, vastag ruhamálladék réteggel volt borítva.

Mellékletek:

1–8. Bronzból öntött, nagyméretű vrapí indás övgarnitúra:

1. A mellen, „a mellcsont felett” kettőslapú *nagyszíjvég* (H: 17,5 cm; SZ: 3,5 cm) (Ltsz.: VRT III.c.19.; SM. 54.702.1.) (LIPP 1884 68. ábra; HAMPEL 1905 III. 139. Taf. 1.; FETTICH 1929 I-II. Taf. 1.).
- 2–7. A „gyomor táján” 6 darab pajzs alakú *övveret*. 5 darab eredetileg csüngős (M: 3,9, ill. 5,6 cm; SZ: 4, ill. 2 cm), 1 csüngő nélküli (M: 3,6 cm; SZ: 4 cm) (Ltsz.: VRT III.c.17.; SM. 54.705.1.) (LIPP 1884 69. ábra; HAMPEL 1905 III. 139. Taf. 3.; FETTICH 1929 I-II. Taf. 3–6.).
8. Közvetlenül a veretek mellett jobbra csuklós *övcsat* (H: 8, ill. 4,6 cm; SZ: 5, ill. 3,8 cm) (Ltsz.: VRT III.c.18.; SM. 54.701.2.) (LIPP 1884 70. ábra; HAMPEL 1905 III. 139. Taf. 2.; FETTICH 1929 I-II. Taf. 2.). (Lipp első közleményében ezt még a nagyszíjvéggel szemben fekvő köpenycsatként írta le!)

9. A jobb alkar alatt, a combcsont mellett vas „törkés” (+).

A bal térd mellett egy csomóban a következő tárgyak:

- 10–12. 3 darab „közönséges alakú tövises végű” (valószínűleg tehát három élű) vas *nyilhegy* (+).
- 13–14. 2 darab kisebb *vaskés* (+).
15. *Kova* (+).
16. *Csiholóvas* (+).
17. „A sír baloldali szegletében, a koponya mellett legfelül... ökölnyi nagyságú összerozsdásodott tömeg.” „Ez csupa kisebb vaslemez, melyek egyikén másikán bronz szögek mentek át.” Ez az „összerozsdásodott tömeg” amelyhez „sok ezüst sodronydarabka, a vas berakatának nyomai” is hozzátartoztak, minden valószínűség szerint egy tausírozott vas övgarnitúra volt, amelyből ma még egy darab még meg van: Vastól kovácsolt és ezüsttel tausírozott *kisszívég* (H: 5,3 cm; SZ: 2 cm) (Ltsz.: VRT III.c.50.; SM. 54.702.11.). Két hasonló „5 cm hosszú és 2 cm széles ilyen lemez közé egymás fölött”:

- 18–20. 3 darab „Gratianus féle bronzpénz” (+).
21. A koponya jobb oldalán sodrott vas fülű „fakupa bronz pántjai”. Ez egy bronzpántos *favödör* (M: 10–14 cm; Á: 6–8 cm). „Összeroppant.” 14 darab töredék (Ltsz.: VRT III.c.63.) (+).
22. Az előbbi egy „bronz csészében” állott, melynek kihajló pereme alatt valamint az alján (a talpa körül) is körülfutó egyszerű bevart vonaldísz volt látható. (M: kb. 11 cm; Á: kb. 19 cm) „Összeroppant.” (Ltsz.: VRT III.c.62.) (+).
- 23–33. 11 darab (?) „négy élű” vas *koporsószeg*, (ill. ezek egy része?) (H: 11 cm; SZ: 1 cm) (+).

Fontos utalnunk e helyen a sírleírásban található több ellentmondásra. Lipp a sír első leírásakor csak az övgarnitúráról emlékezett meg, részben eltérő fekvéssel, mint a későbbiekben. Azt sem említette ekkor, hogy a sír lovassír lett volna! További ellentmondások találhatók a csontváz leírásában is.

1879.11./2. sír (3. kép)

Férfi. „Hasonló elrendezésű” bronzból öntött és ónozott felületű indás övgarnitúra:

1. Tokos *nagyszívégű* (H: 8,7 cm; SZ: 2,7 cm) (Ltsz.: VRT III.c.22.; SM. 54.702.2.) (LIPP 1884 114. ábra; HAMPEL 1905 III. 140. Taf. 4.).
- 2–7. 6 darab pajzs alakú csüngős *övveret* (M: 4,2, ill. 2,6 cm; SZ: 2,6, ill. 1,5 cm) (Ltsz.: VRT III.c.20.; SM. 54.705.2. és +) (LIPP 1884 115. ábra; HAMPEL 1905 III. 139. Taf. 4.).
8. Ovális fejű csuklós *övcsat* (H: 5,8, ill. 3,5 cm; SZ: 3,2, ill. 2,2 cm) (Ltsz.: VRT III.c.21.; SM.

54.701.1.) (LIPP 1884 125. ábra; HAMPEL 1905 III. 140. Taf. 1.).

1879.11./3. sír (3. kép)

Férfi. Bronzból öntött indás övgarnitúra töredékei:

1. Piskóta alakú *övforgó* (H: 7,4 cm; SZ: 1,3 cm) (Ltsz.: VRT III.c.23.; SM. 54.719 2.) (LIPP 1884 119. ábra; HAMPEL 1905 III. 140. Taf. 5.).
2. Ónozott felületű kerek *övveret* (Á: 2,5 cm) (Ltsz.: SM. 54.706.6.) (LIPP 1884 118. ábra; HAMPEL 1905 III. 140. Taf. 10.).
- 3–5. 3 darab eredetileg talán ónozott felületű *kisszívég* (H: 3,9 cm; SZ: 1,5 cm) (Ltsz.: SM. 54.719.3. és ltsz. nélkül) (LIPP 1884 117. ábra; HAMPEL 1905 III. 140. Taf. 6.).
6. Pajzs alakú *lyukvédőveret* (H: 2,1 cm; SZ: 2,1 cm) (Ltsz.: SM. 54.741.3.) (LIPP 1884 120. ábra; HAMPEL 1905 III. 140. Taf. 11.).
- 7–8. 2 darab *mellékszívveret* (H: 1,4 cm; SZ: 1,2 cm) (Ltsz.: SM. 54.722.12.) (LIPP 1884 121. ábra; HAMPEL 1905 III. 140. Taf. 3.).
9. T-alakú vas *balta* (H: 11,5 cm; él H: 15,5 cm; él SZ: 2,5 cm) (LIPP 1884 124. ábra; HAMPEL 1905 III. 140. Taf. 2.) (+).

1879.11./4. sír (3. kép)

Férfi.

- 1–3. 3 darab bronzból öntött indás tokos *kisszívég* (H: 3,4 cm; SZ: 1,1 cm) (Ltsz.: SM. 54.720.1. és 54.741.1.) (LIPP 1884 116. ábra; HAMPEL 1905 III. 140. Taf. 6.).

1879.11./5. sír (3. kép)

Férfi.

- 1–8. 8 darab bronzból öntött indás *mellékszívveret* (H: 1,5 cm; SZ: 1,7 cm) (Ltsz.: SM. 54.706.13. és 54.722.13.) (LIPP 1884 122. ábra; HAMPEL 1905 III. 140. Taf. 8.).

1879.11./6. sír (3. kép)

Férfi.

- 1–8. 8 darab bronzlemezről kivágott *lyukvédőveret* (H: 2,1 cm; SZ: 1,1 cm) (LIPP 1884 123. ábra; HAMPEL 1905 III. 140. Taf. 7.) (+).

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy az 1879/2–6. sírokban felsorolt övdíszek nem biztos, hogy valójában öt különféle garnitúrából származnak. Stíluskritikai alapon és azt számba véve, hogy egyes sírokban Lipp csak *kisszívégeket*, másokban pedig csak *lyukvédőket* sorol fel. Az övdíszek eredetileg valószínűleg két, vagy talán három övkészlethez tartozhattak.

1879.11./További férfi sírokból:

- 1–3. 3 darab vas „*késpenge*” (+) („férfi csontvázakon

a jellemző késpenge vasból ritkán hiányzott”).

- 4–8. 5 darab vas súly (?) (vas *csörgők?*) (+). A hosszúságú fejűek mellett gyakran voltak „réczetójás nagyságú körték vasból (hálósúlyok?)”.
- 9–11. 3 darab vas *lándzsacsúcs* vagy *nyilcsúcs* töredék (+).
- 12-(stb.) 11 darab (?) „négy élű” *koporsószege* (H: 15 cm; SZ: 1 cm) (+), amelyek az urnák alatti öt fakoporsó nyomait rejtő sírból kerültek napvilágra. (Egy részük az 1879/1. Lovassírban volt!)

1879.11./Női sírokból: (2. kép)

1. *Gyöngyök* „ötszáznál több kisebb-nagyobb”, „melyek hol a nyak körül, hol a mellig le csaknem kivétel nélkül minden női csontváz mellékletét képezték.” „Alakra és anyagra nézve e gyöngyök különfélék. Van hosszúságú, rovátkás, gömbölyű, lapos, szív alakú, négyszegletes, sárga szegélyekkel és pettyekkel, közönséges üvegből, színes zöld, kék, sárga, barna, fekete, aranyba játszó zománcz-pasztából, van néhány határozottan római alkatú és fekete tömegből rovátkolva... van néhány agyagból és mészkőből is.” (LIPP 1884 233. stb. ábra; HAMPEL 1905 III. 141. Taf. 6.) (+).
- 2–3. (stb.) *Kosaras fülbevalók* (2 darabot „melynek egyikén még a homlokot ékesítő kő is megvan”, „egy nő koponyája alatt találtam”) (+).
4. Négy ágra hasított szárú bronz *stílusú* („hálókötő tű”) „egészen hosszában pontdíszel ellátott” (H: 25 cm) (LIPP 1884 320. ábra; HAMPEL 1905 III. 141. Taf. 5.) (+).
5. Laposfejű bronz *„hajtű”* (H: 9 cm) (LIPP 1884 317. ábra; HAMPEL 1905 III. 141. Taf. 4.) (+).
6. Spirális fejű bronz *„hajtű”* (H: 10,8 cm) (LIPP 1884 317. ábra; HAMPEL 1905 III. 141. Taf. 4.) (+).
- 7–17. 11 darab bronz *huzalkarperec* („gyűrűs karperec”) (+).
18. Bronz *kigyófejes karperec* poncolt (?) díszel (Á: 7,4 cm; SZ: 1 cm) (LIPP 1884 353. ábra; HAMPEL 1905 III. 141. Taf. 2.) (+).
19. Bronz kapcsos *pántkarperec* poncolt díszel (Á: 7,5 cm; SZ: 1,3 cm) (LIPP 1884 359. ábra; HAMPEL 1905 III. 141. Taf. 7.) (+).
20. „*Fülbevalók*” (+) (talán a női sírokból?).
21. „*Ujjgyűrűk*” (+) (talán a női sírokból?).

1879.11./Gyermek sírokból:

1879.11./7. sír: (2. kép)

Gyermek.

1. „Gyermekcsontváz keze ügyében” esztergált, lyu-

kakkal áttört csont *tarsolyzár* (vagy *csontsip?*) (H: 5,5 cm; Á: 1,4 cm) (Ltsz.: SM. N.88.2.54.) (LIPP 1884 13. ábra; HAMPEL 1905 III. 141. Taf. 1.).

1879.11./8. sír: (2. kép)

Gyermek. „Egy másik gyermekcsontvázánál” az alábbi leletek voltak:

1. „A szokásos *gyöngyök*” (+).
2. „A szokásos *karikagyűrű*” (+).
- 3–4. 2 darab *kosaras fülbevaló* bronz karikája, amelyről az arany kosarat a sírba tétel előtt letörték (Á: 5,2 cm) (+) (LIPP 1884 289. ábra; HAMPEL 1905 III. 141. Taf. 3.).
5. „*Karján*” bronz *kigyófejes karperec* (+).

1879.11./További gyermeksírokból: (2. kép)

1–12. 12 darab fülbevaló: Amelyek nagy valószínűséggel a következők lehetnek:

1. Sima bronz huzalkarika (Á: 2,0 cm) (LIPP 1884 258. ábra; HAMPEL 1905 III. 140. Taf. 12.) (+).
2. Többszörös S-végű bronz hajkarika (Á: 1,7 cm; H: 2,6 cm) (LIPP 1884 259. ábra; HAMPEL 1905 III. 140. Taf. 12.) (+).
3. Lefelé hegyesedő spirális végű bronz hajkarika (Á: 1,7x2,0 cm; H: 3,0 cm) (LIPP 1884 260. ábra; HAMPEL 1905 III. 140. Taf. 9.) (+).
4. Hengerpalást csüngőjű bronz fülbevaló (LIPP 1884 261. ábra; HAMPEL 1905 III. 140. Taf. 9.) (+).
- 13–20. 8 darab „egyszerű sodrony gyűrűcskék” (bronz huzalkarikák?) (+).
21. „Néhány szem üvegyöngy” (+).

1879.11./További felnőtt sírokból:

A hosszúságú fejűek (dolichocephalosok) csontvázai mellett elvéve a következő leleteket találták:

1. Egy-egy *vaskarika* (+).
2. Egy-egy *vascsat* (+).

1879.11./9. sír

Valószínűleg ugyanebben az évben került felszínre: „egy széles sír négy egymásra hányt vázat tartalmazott, szegény emberek lehettek...”

- 1–2. „... mert két *vaskarikán* (+) kívül más nem volt náluk.”

1879.11./Szórvány

A csontvázás sírok és az urnák feletti felszíni humusból „Constantin-féle római aprópénzek” kerültek elő, közöttük egy III. Constantius Gallus-féle apró „*rézpénz*” (+).

1880. április

Az előző évi. 1879 őszi ásátásának helyszínén, a Sörház kertben Lipp Vilmos a Vasmegeyi Régészeti Egylet megbízásából 1880 áprilisában újabb kutatásokat folytatott. Ez alkalommal 103 temetkezést tárt fel. Ezek egy része (egy tizede) hamvasztásos (őskori) urnasír volt, amelyek „alig egy ásonyomnyi mélységben helyeztetek a földbe”.

Az ásatásról, amelyről a helyi sajtó is hírt adott (K 1880-04-11 2.), csak egyetlen szakmai jelentés látott napvilágot a Vasmegeyi Lapok hasábjain (LIPP 1881).

A temetkezési szokásokkal kapcsolatban Lipp az alábbiakat tartotta említésre méltónak:

A tetemeket általában háton kinyújtva helyezték a sírba: „A kezek rendszeren a sejt mellett egyenesre kinyújtják. Kivételt e szabály alól talán csak a két férfisírban, hol azok a hason keresztbe fektetve, és három női sírban, hol a bal kéz a fej alá volt téve.”

A feltárt sírok között előfordultak lovassírok is: „Három férfisír fölött, egy méternyi mélységben lovak maradványaira, fogak, csigolyák és koponya darabokra bukkantam.” Amelyet tény megerősíti az – mint írja –, hogy „két sírban a vázak sarokcsontjai alatt sarkantyú töredékeket találtam.”

Egy halottégetési furcsaságról szintén említést tett: „Egy női sírban meg azt a különbséget tapasztaltam, hogy már a sírba fektetett holttetemet akarták elégetni. Ugyanis a csontok a deréktól kezdve végig feketére voltak pörkölve. sőt még az ezeket elfödő vékony agyagréteg is vörösre volt égetve. Ezen égetés mással, mint olajjal nem történhetett, mert tüzelő anyagnak semmi nyoma.”

Ásatása során Lipp a temető elrendezésére is megfigyelést tett: „A sírmezőt képező hosszú északtól délnek húzódó magaslat keleti oldalán a gazdagabbak, nyugoti oldalán pedig szegényebbek voltak eltemetve.”

Az ásató beszámolójában sajnos egyetlen síregyüttest sem mutat be részletesen, csupán tárgy típusonként felsorolja az egyes leleteket, amelyek egyébként Szombathelyre, a Vasmegeyi Régisígtárba kerültek.

1880.04./Urnasírokból származó agyagedények: (4. kép)

„Ezen körte alakú öblönyök magassága 35 és 50 cm között váltakozott.” Ezekben „a töltelék között apróbb edénykékk fordultak elő, ezekből megmentettem néhány meglehetősen ép darabot...”:

1. „Egy füles ivókupa. A hasdomborulás párhuzamos rovásokkal van díszítve.” Ép. (M: 15 cm; SZÁ: 10 cm; FÁ: 7 cm; Á: 15 cm) Valójában egy finoman iszapolt feketére égetett, fényezett felületű gerezdelt hasú egyfűlű őskori (bádeni) korsó (M: 14,2 cm; Á: 15 cm; SZÁ: 8,2 cm; FÁ: 6 cm) (Ltsz.: VRT III.a.6.; VKM ŐSKOR VIII.372.;

VM 27/1941/6.; SM. Ltsz. nélkül.)

2. „Egy füles ivópohár” (M: 12 cm) Valójában egy őskori (bádeni) füles pohár (Ltsz.: VRT III.a.5.; VKM ŐSKOR II.30.; VM. 27/1941/7.) (+).
3. „Egy füles ivópohár” (M: 7 cm). Valójában egy finoman iszapolt, szürkére égetett őskori (bádeni) füles pohár (M: 7,7 cm; SZÁ: 5,2 cm; FÁ: 3 cm) (Ltsz.: VRT III.a.5.; VKM ŐSKOR II.29.) A leletet tévesen, mint szombathelyi leletet közölte Banner János (BANNER 1940 384, No. 5., I. t. 7.; 1956 22, No. 14., IV. Taf. 11.)
4. „Hasas pohárka, két fül helyett átfűrt csücsökkel. Egészen ép és tisztán római forma” (M: 5 cm). Valójában egy homokkal soványított, sárgára égetett őskori (késő bronzkori) edényke, két oldalán egy-egy átfűrt csücsök (M: 5,2 cm; Á: 7 cm; SZÁ: 4,2 cm; FÁ: 3,2 cm) (Ltsz.: SM. 54.504.17.)
5. „Csupor” (M: 10 cm) (+).
6. „Fülnélküli kihajlott peremű ivópohár” (M: 10 cm; SZÁ: 8 cm) (+).
- 7-10. 4 darab „Kihajlott peremű fülnélküli ivócsészék. Közülük egy egészen ép, a többi itt ott sérült.” (M: 4-6 cm) (+).
11. „Tálacs fekete agyagból” (+).

1880.04./Üvegyöngyök:

200-nál több ép üvegyöngy (+). Ezek között diónyi nagyságú „agyag”(?) gyöngyök is voltak:

„A már ismertetett gyöngyalakokhoz néhány új is járt. Így van két diónyi nagyságú gyöngy agyagból, az egyik sötét alapon aranysárga, a másik élénk zöld festett csikokkal díszítve, van továbbá kisebbszerű pogánalakú gyöngy sötétbarna agyagból, melynek karimája égszín-kék üvegcsücskékkel van megrakva, vannak továbbá kisebb nagyobb négyszegletes gyöngyök üvegpasztából, különböző színű, eddig még elő nem fordult, ráégetett szalagdízítménnyel.”

1880.04./Vegyes anyagú tárgyak:

„Az ökölbe szorított jobb kéz nagy ritkán volt valami tárgy nélkül. Gyermekek csiszolt fehér parittyaköveket, nők egy vagy két karperecset, férfiak hol egy darabka üveget, tűzkövet, kargyűrűt vagy egy-egy pénzt szorítottak markukban. Egy nő ujjai között pedig egy fekete üvegből készült kargyűrű töredékét találtam.” A tetemek összeszorított jobb markában tehát a következő tárgyak voltak:

1. Vastag tejfehér üvegdarab (+).
2. „Fekete üvegkarperecz darabja” (+).
- 3-6. 4 darab kova („tűzkő”) (+).
- 7-11. 5 darab római bronzpénz (+). „A jobb kéz ujjai között I. Valentinianus, Valens és Gratianus pénzeit találtam.”
- 12-13. 2 darab fehér kövecske (+).

14–19. 6 darab kisebb nagyobb ezüst szál, „melyek hajdan valami markolat díszítéséből fennmaradtak” (+). Valószínűleg tausírozott vas szíjvégek vagy övdíszek díszítései voltak.

1880.04./Vastárgyak:

1. Vas *karperec* (+), amely „rajta volt még a kéz-szárcsonton”.
„A kovás atyafiak jobb keze mellett találtuk az alább ismertetendő nagy késpengéket, a kisebb pengék most is a mellen feküdtek mindig.”
- 2–11. 10 darab egyélű *vaskés* (H: 13–53 cm) (+), amelyek markolata – illetve egynek a tokja is – a maradványok alapján fából készült.
- 12–14. 3 darab *vaskés* töredék (+).
- 15–18. 4 darab kisebb-nagyobb *vaskarika* (+).
19. Lemezes *vaskarika* (+).
- 20–23. 4 darab kerek vagy ovális *vascsat* (+). „A csat pöczök azonban csak egynél van még meg, a többinél elmállott.”
- 24–28. 5 darab négyszögletes *vascsat* (+). „A pöczök kettőnél még meg van.”
- 29–30. 2 darab töredékes vas *sarkantyú* (+). „Két sírban a vázak sarokcsontjai alatt sarkantyú töredéket találtam.”
31. Vas *szegek* (+).
32. Meghatározhatatlan *vastöredékek* (+). „A most átkutatott sírok bővelkedtek vasban, nem ritkán egy-egy helyen 4–5 czm. magas, különböző kiterjedésű és irányú rozsdacsomókra akadtam.”
„Ezen meghatározhatatlan tárgyak egyike ezüst szákkal volt kiverve és ezekből a rozsdába tapadva ki is szedhettem egy egyéb csomó vas-törmelék közül.”

1880.04./Bronztárgyak: (4. kép)

- 1–16. 16 darab nyitott bronz *huzalkarperec* négyszög átmetsetű huzalból, háromszögű poncolással (+).
- 17–22. 6 darab hasonló bronz *karperec* végükön rovátkos gombbal (+).
23. Bronzlemezről kivágott *kígyófejes karperec* bevéssett díszítéssel (+).
24. Bronzlemezről kivágott *kígyófejes karperec* fejéből hajlított gyermekkarperec bevéssett díszítéssel (Á: 4,1 cm; SZ: 1,2 cm; H: 10,2 cm) (Ltsz.: SM. N.88.2.52.).
- 25–26. 2 darab bronz *kosaras fülbevaló* (+). „A homlokklap két-három sor gömböccsel van díszítve.” A kosarak töredékesek.
- 27–34. 8 darab kisebb (?) bronz *kosaras fülbevaló* (+). „A körte az egyikén épen, négyen töredékekben maradt meg.”
- 35–38. 4 darab fekete üveggyöngy csüngős *fülbevaló*, karikájukon a csüngőn kívül még négy gyöngy-

gyel (+) (Á: 3 cm).

37. Karikára húzott lemezgömbbel díszített (?) *fülbevaló* (+).
- 38–39. 2 darab *kosaras fülbevaló* karikája, „középen egyszerű boggal” (+).
- 40–41. 2 darab nagyobb bronzhuzalból készített *karika-fülbevaló* (+).
- 42–43. 2 darab bronz *huzalgűrű* (+).
- 43–45. 3 darab bronzhuzal *fülbevaló* „alul gombbal” (+).
- 46–59. 14 darab bronz huzalkarika *fülbevaló* (+).
- 60–61. 2 darab négy ágra hasított fejű bronz *stilustű*, poncolt dísszel (H: 19, ill. 17 cm) (+).
- 62–63. 2 darab „gombosfejű” bronz *tű* (H: 10, ill. 9 cm) (+).
64. „Lapos, ásóformára hajlított fejű (bronz) *tű*. A fej rovátkolásokkal van díszítve.” Egy római stílushoz hasonlít (H: 12 cm) (Ltsz.: VRT III.c.12.) (+).
65. Bronzból öntött, nagyméretű, téglalapalakú, aranyozott felületű csüngős *lószerszámveret*, vonal és körök soraival díszítve (H: 8,8 cm; SZ: 2,8, ill. 6,5 cm) (Ltsz.: VRT III.c.29.; SM. 54.702.16.) (LIPP 1884 201. ábra; HAMPEL 1905 III. 163. Taf. 9.)
66. Ovális bronz *csat* vas tövissel (SZ: 4 cm) (+).
- 67–68. 2 darab bronz lemezes *övveret* (M: 7, ill. 2 cm) (+).
69. Bronzlemezről kivágott, ezüstözött felületű, szalagfonatos *nagyszíjvég* (H: 10 cm; SZ: 2,5 cm) (Ltsz.: SM. 54.702.14.).
70. Bronzlemezről préselt ezüstözött felületű, fonatos díszű („levél díszű”) *nagyszíjvég* (H: 8,2 cm; SZ: 2,3 cm) (Ltsz.: SM. 54.702.13.).
71. Bronzlemezről kivágott aranyozott felületű szalagfonatos *kisszíjvég* (H: 3,5 cm; SZ: 2,3 cm) (Ltsz.: SM. 54.702.16.) (LIPP 1884 41. ábra; HAMPEL 1905 III. 149. Taf. 6.)
72. Bronzlemezről kivágott aranyozott felületű szalagfonatos *nagyszíjvég* töredéke (H: 4,2 cm; SZ: 2,5 cm) (Ltsz.: SM. 54... – a pontos leltsz. ismeretlen!).
73. Négyszögletes bronz *övveret* (+)
74. Bronzlemezről kivágott *övveret* „felső része levél, alsó része szivalakú, hajdan ezüstözve és szalagos vésett díszítve. Felső részének közepébe egy üvegcsöpp van illesztve” (H: 5 cm) (+) (LIPP 1884 39. ábra; HAMPEL 1905 III. 149. kép 4.).
- 75–78. 4 darab bronzlemezről kivágott kerek aranyozott felületű szalagfonatos *övveret* „a szélén 4 csücskkel, a közepén üveg van befoglalva” (Á: 3 cm) (Ltsz.: SM. 54.707.10. és +).
- 79–82. 4 darab bronzlemezről préselt kerek, ónozott felületű szalagfonatos *övveret*, a szélén négy

- csücsökkel „lapjára három és négyszegek vannak beütve” (Á: 3 cm) (Ltsz.: SM. 54.707.9.) (LIPP 1884 44. ábra; HAMPEL 1905 III. 149. Taf. 9.).
83. Bronzlemezről kivágott ezüstözött felületű övveret. „Hosszúkás, kettős levélidomú szíjlemez, a közepébe illesztett kőnek helye tisztán látszik” (H: 6 cm; SZ: 2.9 cm) (Ltsz.: SM. 54.708.1.).
84. „Domború szíjlemez, alja egy négyküllős kerék”, valójában egy bronzból öntött őskori (kora vaskori) szíjelosztó (lószerszámdísz) (Á: 4,5 cm) (+).
- 85–86. 2 darab bronzlemezről kivágott téglalap alakú övveret „közepén két csúcsban összeérő háromszög kimetszéssel” (H: 2.5 cm; SZ: 2 cm) (+).
- 87–89. 3 darab bronzlemezről préselt négyzet alakú fonatos övveret (H: 2 cm; SZ: 2 cm) (Ltsz.: SM. 54.707.8.).
90. Bronzból öntött kör alakú rozettás lószerszámvérlet „föülete csinos, mert gömböcskeretből szétterjedő 12 virágszirmot mutat” (Á: 2.7 cm) (Ltsz.: SM. 54.706.7.) (LIPP 1884 225. ábra; HAMPEL 1905 III. 164. Taf. 11.)
- 91–92. 2 darab „Virágot mutató (bronz) domborlemez, hajdan aranyozva, közepén kő volt befoglalva” (+).
93. 6 darab „apró lemezes (bronz) pityke” (+).
94. „Karika szemekből álló (bronz) lánczocska” (+).
95. 12 darab bronz „pitykegomb” (+).
96. „Nyílcsúcsalakú” bronz töredék (+).
97. „Övpánt darabok, a szélek hosszában két sor bevett pontdíszel” (SZ: 3 cm) (+).
98. „Övpánt darabok, a szélek hosszában 2 sor bevett pont, a közepén bevett négyszirmú virágdíszel” (SZ: 4 cm) (+).
99. „Egy bronz csésze darabjai” (+).
100. „Különféle bronz töredékek” (+).

Keltezési kérdések

A fentebb bemutatott első Keszthely-városi leletek kapcsán e helyen csupán a sírmező kezdeti keltezési problémáit szeretném felvillantani.

Az 1880 tavaszi ásátás kutatástörténetileg legfontosabb eredménye – amint az a függelékben közölt szövegrészből is kitűnik – Lipp Vilmos számára végre az addig párhuzam nélküli leleteket rejtő sírmező „biztos” keltezését jelentő, csontvázaknál lelt késő római érmekek előkerülése volt. Ez véget vetett addigi keltezési bizonytalanságának, amit a római érmekek jelenlétének és a temetkezések kétségtelenül nem római készítésű tárgyainak ellentmondása okozott. Ekkor alakult ki benne

először határozottan az a vélemény, hogy a temető mégis az érmekekkel jelzett időszakból, vagyis a 4. századból származik. Később még visszatért ugyan korábbi véleményéhez, vagyis, hogy a temető az érmekeknel későbbi, azaz avar kori (6–8. századi) lehet. E véleményének kialakításában elsősorban az a két darab Keszthely-városi „frank” fibula (LIPP 1884 328 és 332. ábra; HAMPEL 1905 III. 143. Taf. 7. és 148. Taf.) játszhatta a fő szerepet, amit többen akkor is (LIPP 1884a 17.), ma is, a 7. századból származtatnak (MENKE 1990). Összefoglaló műveiben azonban visszatért a római kori eredeztetéshez (LIPP 1884 51; 1885 87.), amelynek vélt helyességében elsősorban a későbbi érmekek teljes hiányán túl végleg talán a korszak nevesebb kutatóinak (LIPP 1882 536.) szakvéleménye győzte meg. Mindenesetre ezzel jó néhány évtizedre megalapozta a későbbi Hampel-féle II. csoport téves keltezését, amelyet a későbbiekben – egy ideig még – az újabb lelőhelyeken napvilágra kerülő leletek is alátámasztani látszóttak.

Tanulságos ebből a szempontból végignézni, miként változott az ásátónak 1878 és 1885 között a Keszthely-városi és a Keszthely-dobogói sírmező koráról alkotott véleménye:

1878 márciusa után:

„A csontok között elszórtan heverő római apró Nagy Constantin és fiainak bronzérmei az ide való temetkezés idejéül eléggé nyíltan a *Kr. utáni IV-ik századot* jelölik ki. (...)

A talált érmekekből ítélve valaki könnyen azon következtetést vonhatná, hogy az egész lelet voltaképpen római lelet. Ezt, tekintetbe véve a tárgyak minőségét határozottan kétségbe vonjuk és azt mondjuk, hogy az itt eltemetkezettek ugyan vagy római alattvalók vagy katonák és ezek nejei és gyermekei, de *rómaiak semmi esetre sem voltak.*” (LIPP 1878 31–32.)

1879 áprilisa után:

„A lelettel együtt küldött kis bronzérmekek által tévútra vezetettve, ezen temetkezési hely korát *Kr. utáni IV. századba* tettük. Meggyőződünk azonban most arról, hogy ezen érmekek nem sírokban vagy sírok körül, hanem a kert hamus rétegében kapálás közben találtattak elszórva, s így a másfél méternyi mélységben levő sírokkal semmi összefüggésben nincsenek... Kutatásaink kétségtelenül tették, hogy *valódi őskori temetővel* van dolgunk, vagyis hogy azon néptörténetéről melynek tagjai itt nyugosznak, történelmileg mit sem tudunk.” (LIPP 1879 61–62.)

„A mi a kort illeti, mi ezen temető keltezését a *Kr. utáni első századokba* helyezzük. (...) Mi kézzelfogható tárgyakkal, a sírleletekkel akarjuk állításunkat igazolni. Éspedig először, a római érmekek tökéletes hiánya bizonyítja, hogy az ide temetkezettek rómaiak nem lehettek. Az edények esetlen, kezdetleges volta barbárokra utal.

De a bronzékszerek, valamint a vaskések előfordulása, kivált az előbbieket bevezetett technikai kivitele azon meggyőződést kelti bennünk, hogy használóik egy civilisált néppel élénk, valószínűleg cserekereskedési összeköttetésben voltak és ezen civilisált nép, e tájakon csakis a római lehetett és pedig a Kr. utáni első századokban.” (LIPP 1879 63–64.)

„Elégségesnek tartom ez érdemben azon bronz karpereczekre, és egyéb apróságokra utalni, melyek a Kr.u. első századbéli tárgyak a múlt év tavaszán itt ástak ki Reischl városbíró kertjében...” (LIPP 1879b)

1879 novembere után:

„A kort illetőleg egyszerűen összeállítom idevágó legújabb adataimat. A legfelsőbb, tehát a termőrétegben, III. Constantius Gallus-féle rézpénzt találtam. Az agyagrétegben legfelül, csaknem közvetlenül a fekete föld alatt egy figyelemre méltó körülmény merült fel. t. i. csekély távolságban egymástól két öblőnyalakú hamvvederre bukkantam.” (LIPP 1880 82.; 1880a 118.)

„A leletek, melyekről alább bőven fogok szólni, határozottan a népvándorlás utolsó mozgalmaira, az *avar időszakra* utalnak. A kort tehát körülbelül tudnók és az a *VI-ik század*, de hogy mily nép gyermekei voltak halottjaink, arról határozottan még most sem nyilatkozhatom. Főlíratos emlék, vagy egykorú pénz eddigelé még nem fordult elő a sírokban...” (LIPP 1880 84.)

„Ezen lelet tárgyai, s a főntebb jegyzetben említettek is, alakjokból ítélve, nem igen tartozhatnak más korba, mint a népvándorlás végső szakaszába, *körülbelül a VI-II-ik századba*.” (LIPP 1880a 122.)

„Ezek után azon kérdés merül fel: vajjon avarok voltak-e azok, kik itt nyugszanak, vagy talán egy frank rablócsapat raja, mely a Balaton szegletében húzta meg magát, vagy talán gepidák vagy ős lakó pannoniaiak? Ki volna képes azon népek azon boszorkánytánczában tájékozódni magát, a mely éppen Pannonia területén tombolt, míg egy Nagy Károly vér és vassal véget nem vetett e garázdálkodásnak. Biztos támpont nélkül – milyen pénz vagy egy-egy írásbeli emlék – e kérdés megfejtése teljes lehetetlenség.” (LIPP 1880b; 1880c 3/10. 1.)

1880 áprilisa után:

..... 6 db. pénz Gratianus és Valero császárok korából, amiből következtethető, hogy Reischl kertje *az 5. századból*, tehát a hunvándorlás idejéből való temető.” (K. 1880 2.)

„Minden eddigi ismertetésemben érintettem a valószínű kort is, a nélkül, hogy határozott adatokkal véleményemet támogathattam volna. Először szólva a leletheletről, a leletekkel egyetemben beküldött római érmek után azt állítottam (l. 1878 évi jelentés 31. l.) hogy e tárgyak időszámításunk IV. századából valók. Midőn személyesen kutattam át tavaly száznál több sírt, és a csontvázak mellett egyetlenegy római pénzt sem talál-

tam, visszavontam ebbeli állításomat és majd a valódinál előbbre, majd utóbbra véleményeztem a temető korát, a szerint, a mi szerint a sírokban talált tárgyak vagy más ismertebb korú leletekhez hasonlítottak inkább. Tévútra vezetett kiválólag azon körülmény, hogy egyes római érmekre elszórtan csak a legfelsőbb termő rétegben akadtam, melyek előbb is, utóbb is kerülhettek oda, miután tudvalevőleg Keszthelyen és vidékén mindenütt tódulnak elő római érmek.

Idei ásatásom azonban a kort illetőleg minden eddigi habozásnak, bizonytalanságnak véget vetett és kétség kívül helyezte legelső állításom igazságát. Most ugyanis számos sírban, és pedig rendszeren a jobb kéz ujjai között, I. Valentinianus, Valens és Gratianus pénzeit találtam, a mi elég világosan és érthetően a temetkezési hely korául *a IV. század második felét* jelöli ki.

A kort e szerint hozzávetőleg meglehetett határozni, de hogy micsoda néphez tartoztak az ide temetkezettek, arról még most sincs elfogadható véleményem. E leletheleken fognak feleletet adni ha egyáltalában adhatnak.

„Az kétségtelen, hogy *rómaiak nem voltak*.” (LIPP 1881 I/1.)

1881. április 19-én:

„Nicht zu übergehen sind noch die Münzfunde in unseren Gräbern. Bei Kindern fand ich an fünf Stellen kleine, fast unkenntliche römische durchlöcherichte Münzen, die als Halsschmuck gedient haben. Drei Männerskelette hielten je eine schlechte Gratianus-Kupfermünze in der rechten Hand; in diversen Gräbern fand ich einen Domitian-Denar, einen Julianus, acht Constantius III. und zwei Valentinianus II. aus Kupfer. – In einem ziemlich reich ausgestatteten Grabe waren zwischen zwei Eisenspannen übereinander zwei Gratianus und ein Valentinianus eingeklemmt. Alle diese Münzen sind sehr schlecht erhalten. Münzen aus einer späteren Zeit fanden sich bis jetzt gar keine vor.

Die Bedeutung dieser Münzfunde leitet naturgemäss auf die Schlussfolgerungen über, und da taucht als erste Frage die Zeitbestimmung unseres Grabfeldes auf. Die Anlage des Grabfeldes, die Ausstattung der Gräber, der Charakter der Beigaben weist darauf hin, dass Keszthelyer Plattensee-Ufer *im VI., VII. und vielleicht noch am Anfange des VIII. Jahrhunderts* eine ständige, friedliche Bevölkerung gehabt, und dass dies nur das Mischvolk der Awaren gewesen sein kann, beweist die Geschichte. Die römischen Münzfunde aus dem IV. Jahrhundert legen nur ein negatives Zeugnis ab, nämlich dass unsere Gräber nicht älter als sie sind. Die Erklärung der Münzfunde liegt auf der Hand. (...) Unsere Awaren scheinen diese Münzen nur als Spielsachen betrachtet zu haben.” (LIPP 1881a 441–442.)

1881. április 24-én:

„A nyakékszerek különféle alakú gyöngyökből állottak, melyek közé nem ritkán átlukasztott római pénzek voltak felfűzve Julianus, Constantinus Gallus és Valentinianus korából, a legtöbb ilyen érem a IV. századbéli római imperátoroké volt. (...) A lelt tárgyak alakja után azt lehet következtetni, hogy a keszthelyi temető az avarok idejéből való, a kiknek temetkezési viszonyaira, hadi eszközeire, ékszereikre és ruházatukra is érdekes adatokat szolgáltatott Lipp Vilmos ásátásai.” (ELLENŐR 1881)

1882. március 15.

„Zum Schlusse will ich noch die Frage berühren: welcher Zeit und welchem Volk gehört dieses Gräberfeld, und auch das in Keszthely an?

Ein inschriftliches Denkmal würde diese Frage mit einem Schlage erklären, aber leider gerade ein solches habe ich bis jetzt nicht gefunden. Bleibt also nichts Anderes übrig, als aus dem vorliegenden Materiale einen Schluss zu ziehen.

Die in den Gräbern gefundenen Römermünzen gehen bis Gratianus, eine spätere, z. B. byzantinische oder gar fränkische Münze kommt gar nicht vor. Dies beweist, dass man den Gräbern *kein höheres Alter als das V. Jahrhundert* anweisen kann. Das VII. oder VIII. Jahrhundert anzunehmen, dürfte, meiner unmassgeblichen Meinung nach, auch nicht richtig sein. Dafür spricht erstens das absolute Fehlen einer Münze späteren Datums. Zweitens fand ich am Dobogó, wenn auch in sehr geringer Anzahl, noch wirklich römische Gegenstände, wie Fibula, Perlen, Schlüssel, Bruchstücke von gläsernen Armringen, welchedeutlich zeigen dass unser Volk der unmittelbare Erbe der in Pannonien ansässig gewesenenen römer war. Drittens ist die Herstellung unserer Schmucksachen eine Nachblüte der römischen Kleinkunst, wahrscheinlich von kunstfertigen, im Lande zurückgebliebenen römischen Handwerkern im Dienste und nach dem Geschmacke der neuen barbarischen Herren ausgeübt. Und dass diese einen zwar originellen, vielfach an den Orient erinnernden, aber durchaus keinen schlechten Geschmack hatten, zeigt ein Blick auf unsere Gegenstände, die, was Kunstsinn und Ausführung betrifft, die gleichartigen Produkte der letzten römischen Zeit bei weitem übertreffen.

Alles dies zusammengehalten ergibt sich fast mit Gewissheit, dass auf diesen Grabfeldern Hunnen bestattet waren, es ist aber auch nicht ausgeschlossen, ja durch die grosse Ausdehnung der Grabfelder sogar mehr als wahrscheinlich, dass die nachfolgenden Avarn diese Grabstätten auch benützt haben. Diese meine Ansicht wurde auch durch Fachmänner, wie Franz Pulszky und Dr. Otto Tischler, die im vergangenen Herbste die Grabfelder und meine Funde

besichtigen, im vollsten Masse getheilt.” (LIPP 1882 535–536.)

1883. május 21-én:

„A talált pénzek, valamint a régiségek kifejezett ötvösi technikát mutatnak és azt sejtetik, hogy a sírmező a *negyedik század második feléből* való lehet és hogy minden bár épen nem római, hanem hol germán, hol keleti ízlést eláruló ékszereket a betelepített barbároknek római késművesek készítettek. De hogy melyik barbár nép lakott itt, melynek Lipp a Dobogóval együtt immár négy nagy sírmezőjét is ismeri Keszthelyen és közvetlen vidékén, azt oly kérdésnek mondja, melyet most megoldani még nem lehet.” (K 1883)

„Határozottan római fibula van háromféle, mindegyik több példányban, ismét egy bizonyítéka annak, hogy népünk, időben, nem eshetett messze a rómaiaktól. A frank fibula, melyekből a városi sírmezőn két igen szép példányt találtam, és a melyek okai voltak annak is, hogy sírmezőinket a VI. és VII. századból kezelték, csak egy, de igen sajátos példányban került napfényre.” (LIPP 1884a 17.)

„Nem mellőzhetem hallgatással a sírokban itt-ott talált érmekeket sem, melyek kizárólagosan római eredetűek és a melyek legfiatalabbjai a Gratianus-félék. Régibb, az van. Ilyen egy igen szép Tiberius ezüst denár, hátlapján az ülő császár alakja, jobbában palmaágat, baljában lándzsát, vagy talán hosszú sceptrumot tart. A kifelé fordított betűk e köriratot adják: PONTIF MAXIM. Az előlap körirata: TICAESAR DIVIAVGVFAVGVSTVS. Ez az egyetlen ezüst érem a Dobogóról. A nem átfűrt, tehát nem a gyöngyfüzerek lógói gyanánt használt érmek rendszerint a jobb kéz alatt feküdtek. Az éremleletekből világosan következik, hogy sírmezőnk Gratianusnál nem idősebb. De hogy nem is sokkal fiatalabb, a mellett nyomós bizonyítékok szólnak.

Bizonyíték az, hogy Gratiánusnál fiatalabb érmet sem a Dobogón sem a városi sírmezőn nem találtam. Pedig a három ezer sír egyikébe már csak tévedhetett volna egy, ha ugyan népünknek olyan lett volna...

Ha már temetőnk korát csaknem biztonsággal a *IV. század végére vagy az V. század elejére* tehetjük, még mindig megoldatlan az a kérdés, hogy minő néptől eredt? (...) – Mindazonáltal az itt lakott nép miféleségéről pozitív adat hiányában, véleményt nem akarok kockáztatni.” (LIPP 1884a 22–24.)

1884. október 12-én:

„Tekintettel tehát az alább felhozandókra, talán nem fogok nagyot tévedni, ha sírmezőinknek körülbelül 40–60 évi időtartamot assignálok. Ez azonban csak mellékes értékkel bír, fő dolog az, hogy a leletek, összességükben tekintve, adnak-e oly támpontokat, melyek alapján a sírmezők valószínű korát némi biztonsággal meg lehessen állapítani. (...)

A pénzek, jobb támpont hiányában még a legmegbízhatóbb időmutatók. Mindkét sírmezőn kizárólagosan csakis római pénzeket találtam, a mi világos tanújele annak, hogy népünk másféle pénzt nem is ismert. E pénzek kétféle módon lépnek fel, vagy átlukasztva mint lógók a gyöngyök közé fűzve, ezek képezik a többséget, vagy nem átlukasztva, ép vagy kopott állapotban a csontváz jobb kezében, vagy ez alatt. Egy esetben három pénzt hosszúkas vas lemez közé szorítva találtam.

A lógóknál használt pénzek, többnyire ütött, vétett és csaknem a felismerhetetlenségig lekoptatott apró Constantín-félék, itt komolyan szóba sem jöhetnek; a pénzeket nyakékül hordani divatban volt talán már azóta, mióta egyáltalán pénzt vertek és divatban van még mai napság is. A szabadon lelt pénzek azonban a legnagyobb mérvben keltik föl figyelmünket, mert ezeket igazán forgalomban volt pénzeknek lehet tekinteni. (...)

Sírmezőnk pénzei, egy Tiberius és egy Mark-Aurel ezüst denáron kívül, mind negyedik századbéli bronz pénz. Képviselvék a következő császárnevek I., II.

Constantinus, II., III. Constantius, Constans, Julianus, I. Valentinianus és Valens, Gratianus és II. Valentinianus. Második Valentinianusnál későbbi pénz sírmezőinken nem létezett. (...)

A pénzek tanúsága szerint tehát világos, hogy a keszthelyi sírmezők Gratián és II. Valentián közös uralkodásánál nem idősebbek, de hogy nem is lehetnek sokkal fiatalabbak, abból világlik ki, hogy későbbi pénz egyáltalán nincs, pedig ha ilyen népünk közt forgalomban lett volna, a három ezer sír valamelyikébe egy csak tévedett volna. E szerint csaknem bizonyosnak vehető, hogy az itteni telepek a Gratián és Valentián halála közti háborús években pusztultak el. A felhozott érveket mind számba véve arra a meggyőződésre jutottam, hogy a keszthelyi sírmezők legvalószínűbb korául a *negyedik század második felét* kell tekinteniünk.

Mint már a bevezetésemben is jeleztem, arról, miféle nép vagy nemzet volt az, mely itt ütötte fel sátrait, ide temette holtjait, idő előtti dolog volna már most véleményt kockáztatni." (LIPP 1884 49–51; 1885 85–89.)

Függelék:

Ásatás Keszthelyen 1880 tavaszán

I.

A Vasmegeyi régészeti egylet megbízásából ott vettem fel a sörházkerthelyi lelhelyen ásatásaim fonalát, hol az 1879 őszen a beállott havazás miatt megszakadt.

1877 óta, a mikor ezen lelhely legelső ízben keltette fel figyelmemet, többször volt alkalmam és mint egyleti titkár kötelességem is, az itt talált tárgyakat ismertetni, azokból az ide temetkezett nép életmódjára, szokásaira, korára következtetéseket levonni. 1879 tavaszán magam kezdtem meg a temető átkutatását, azt őszkor és az idén folytattam, még pedig, tekintettel az erre fordított aránylag szerény költségre, örvendetes és még többre is biztató eredménnyel.

Az eredmény kétféle, a mennyiben mind régiséggyűjteményünk kevésbé ismeretes, sőt részben eddig-elé éppen nem ismert bronz ékszerekkel, melyek akár a legújabb, a legfinomabb ízlésnek is becsületére válnak, érdekességét fokozva; mind pedig, és ez az én szememben is fontosabb, a régészettudományunk éppen egy oly korszakból nyújt felvilágosító adalékokat, mely a világtörténelem leghomályosabb részeinél, egyike t. i. a népvándorlás korszakából: – ezen korszakból, a midőn az egykor világrendítő Róma Pannóniában általában csak névleg, tényleg pedig csak néhány megerősített helyen gyakorolhatta uralmát, mert kénytelen volt részint a legyőzött, részint az önkénytelenség meghódolt barbártömegnek a biro-

dalom határain belül s így Pannóniában is lakhelyet adni.

Az imént mondottak kellő megérthetőségre szükséges, hogy e temetkezési hely koráról határozottan nyilatkozzam.

Minden eddigi ismertetésemben érintettem a valószínű kort is, a nélkül, hogy határozott adatokkal véleményemet támogathattam volna. Először szólva a lelhelyről, a leletekkel egyetemben beüldött római érmek után azt állítottam (l. 1878 évi jelentés 31. l.) hogy e tárgyak időszámításunk IV. századából valók. Midőn személyesen kutattam át tavaly száznál több sírt, és a csontvázak mellett egyetlenegy római pénzt sem találtam, visszavontam ebbeli állításomat és majd a valódinál előbbre, majd utóbbra véleményeztem a temető korát, a szerint, a mi szerint a sírokban talált tárgyak vagy más ismertebb korú leletekhez hasonlítottak inkább. Tévútra vezetett kiválólag azon körülmény, hogy egyes római érmekre elszórtan csak a legfelsőbb termő rétegben akadtam, melyek előbb is, utóbb is kerülhettek oda, miután tudvalevőleg Keszthelyen és vidékén mindenütt tódulnak elő római érmek.

Idei ásatásom azonban a kort illetőleg minden eddigi habozásnak, bizonytalanságnak véget vetett és kétség kívül helyezte legelső állításom igazságát.

Most ugyanis számos sírban, és pedig rendszeren a jobb kéz ujjai között, I. Valentinianus, Valens és Gratianus

pénzeit találtam, a mi elég világosan és érthetően a temetkezési hely korául a IV. század második felét jelöli ki.

A kort e szerint hozzávetőleg meglehetett határozni, de hogy micsoda néphez tartoztak az ide temetkezettek, arról még most sincs elfogadható véleményem. E lelhelyeken fognak feleletet adni ha egyáltalában adhatnak.

Az kétségtelen, hogy rómaiak nem voltak. A római sírok egészen más jellegűek, mint ezek, volt alkalmam még IV. századbelieket is akárhányat, Szombathelyen és vidékén tanulmányozhatni. A keszthelyi sírok tárgyai is egészen elütők a rómaiak hasonnemű tárgyaitól, barbár a bronz és rézkészülékeken, az edényeken kevésbé, a római kézműipar befolyása kivált a mi a kivitel csinját illeti, nyilván látható. Hanem maguk a tárgyak, különösen az ékszerek határozottan idegen, barbár ízlésűek.

Elvégre a régészeti bűvárkodás ritkán és csak igen szerencsés esetekben képes minden kérdésre egyszerre kimerítő felvilágosítást adni. Hisz épen azért kutatja át a föld belsejét, hogy az eddig még ismeretlen tényeket a történelem világításába helyezze. Hol az írott kútfő és a valószínű hagyomány cserben hagy, ott kezdődik a régész munkája, kinek legtöbb esetben az a feladata, hogy az apránként és szórványosan szerzett adalékait gondosan egybegyűjtse és összehasonlíttassa mindaddig míg azok tényleges eredményre nem vezetnek.

Tájékozottatásul azonban az írott kútfőket, ha vannak, sem szabad elhanyagolni, ha csak még oly zavarosak, még oly bizonytalanok is, mert ezeket kell neki kiegészíteni, az ezekben levő hézagot kell betöltenie, épen azért csakis ezek szolgálhatnak neki kiindulási és visszavonulási pontul.

Ez okból én sem mulaszthattam el átfürkészni mindazon gyér történelmi feljegyzéseket, melyek Pannónia lakóiról a IV. század második felében szólnak.

Nem fogom az olvasót holmi kétes hitelességű vagy értelmű idézetekkel gyötörni, hanem röviden elmondom azt, mit ezen tanulmányból levontam.

De nem újság, hogy Pannónia, mióta csak a világtörténelemben szerepel egyöntetű, vagyis egy nemzetbéli lakossággal soha sem bírt. Már a római hódító keltákat, germánokat és mint legújabbán állítják szláv pannonokat találtak itt. E népzagyvalékot a rómaiak csak növelték részint a birodalom minden zugából idehozott gyarmatosítókkal részint tömegesen letelepített germánokkal. Még tarkább lett ez nemrég, midőn a népvándorlás hullámai átcsapkodtak a birodalom határszélein, midőn mindinkább növekedett a hadseregben az idegen, főleg a germán zsoldosok száma, midőn végre a IV század második felében a hun lovasnemzet átúsztatott a Dunán és egyelőre nem is mint ellenség, hanem mint Róma zsoldos hada a tartomány nyílt vidékeit előzőnlötte és csaknem kardvágás nélkül elfoglalta, mit annál könnyebben tehetett, mert a 377-ben dúló pestis a lakosság kéthar-

madát törülte ki az élők sorából. A várak, álló táborok és megerősített városok azonban mind a rómaiak kezében maradtak, valamint egyáltalán nem lehet constatálni, mennyi és miféle területet foglaltak el a hunok ez alkalomkor.

II.

Korántsem akarom ezen felhozottakkal azt mondani, hogy keszthelyi sírmezőnk hun eredetű. Lehet is, nem is. Azután azt sem szabad kifelejtenünk a számításból, hogy maguk a hunok közé is sok idegen népelem vegyült Ázsiából Európába tett vándorlásuk közben, hogy köztük és velük például a goth, alán és sarmát feles számmal élt.

Sírmezőnk néma lakói, mint már több ízben kimutattam, barbárok, de már a művelődés bizonyos fokán álló barbárok voltak. Hogy mily néphez tartoztak azonban, az még a jövő kutatások kérdése.

Legczélszerűbbnek tartom, ha ezen kérdést most egészen mellőzve, egyenesen az ideai ásatásnál előfordult új körülményeket jegyzem fel.

A most átvizsgált 103 sírban sem találtam egyetlen egy jelt sem, melyről a nép vallása a legcsekélyebbet is következtetni lehetne.

A sírmezőt képező hosszú északtól délnek húzódó magaslat keleti oldalán a gazdagabbak, nyugoti oldalán pedig szegényebbek voltak eltemetve. Mindkét oldalon kétféle temetkezési mód mutatkozik, kilencz tizedrészben a hullának egészben való eltakarítása a homokra ágyazott sírokban, egy tizedrészben pedig a hulla elégetési módon; a midőn ugyanis a holt tökéletlenül elégettetvén a csontdarabokkal vegyes hamu fazékba tétetett és ezen fazekak alig egy ásonyomnyi mélységben helyeztetek a földbe. Ezen körtealakú öblönyök magassága 35 és 50 czméter között váltakozott. A legnagyobb óvatosság mellett sem sikerült, hogy csak egyet is épen kiemelhettem volna, és pedig azért, mert siker helyezetésüknél fogva igen ki voltak téve a nedvesség behatolásának, a mellett állományuk fekete, likacsos, nem égetett, csak tűz mellett szárított agyag, nem állhatott ellen; de meg azért is, mert a fölszínnek kerti czélokából történt fölsása alkalmával az ásó vége sokszorosan megroggálta ezen edényeket. Ezen nagy öblönyökben, melyek alatt néha, de nem mindig sír is volt, a töltelék között apróbb edénykéek fordultak elő, ezekből megmentettem néhány meglehetősen ép darabot, melyekről alább fogok szólni.

A sírok körül a következő újabb körülményeket észleltem meg.

Három férfisír fölött, egy méternyi mélységben, lovak maradványaira, fogak, csigolyák és koponya darabokra bukkantam. Ez a mellett látszik tanúskodni, hogy holtjaink lovasnemzet gyermekei voltak. Nagyobb valószí-

nűséget, félig meddig bizonyosságot nyer ezen vélet által is, hogy két sírban a vázak sarokcsontjai alatt sarkantyú töredékeket találtam: De ez még mind nem elég a nemzet vagy a nép milyenségének megállapítására, mert az ékszer minden ázsiai barbár lovasnemzet sírjai körül találunk lómaradványokra, a mi azt mutatja, hogy a kedvencz lovat is eltemették rendesen urával, a mely szokás szelidített alakban még a mai civilizált korban is fönmaradt, t. i. midőn egy lovas vezér temetésén az elhunyt kedvencz paripáját gyászleplel leborítva vezetik a koporsó után.

Azt, hogy az ősmagyarokat lovaikkal együtt temették el, szintén tudjuk. Mindamellet e körülmény annyiban véve fontos, mert feljogosít azon hiszemre, hogy az itt nyugvók között olyanok is vannak, kik valamely szittyá népfajhoz tartoztak.

Egy női sírban meg azt a különbséget tapasztaltam, hogy már a sírba fektetett holttetemet akarták elégetni. Ugyanis a csontok a deréktól kezdve végig feketére voltak pörkölvé, sőt még az ezeket elfödő vékony agyagréteg is vörösre volt égetve. Ezen égetés mással, mint olajjal nem történhetett, mert tüzelő anyagnak semmi nyoma.

Meg kell emlékezni a leletek fekvési viszonyairól is, a mennyiben azok a már leírtaktól különböznek.

A kezek rendesen a sejt mellett egyenesre kinyújtva.

Kivételt e szabály alól talán csak a két férfisírban, hol azok a hason keresztbe fektetve, és három női sírban, hol a bal kéz a fej alá volt téve. Az ökölbe szorított jobb kéz nagy ritkán volt valami tárgy nélkül. Gyermekek csiszolt fehér parittyaköveket, nők egy vagy két karpereczet, férfiak hol egy darabka üveget, tűzkövet, kargyűrűt vagy egy-egy pénzt szorítottak markukban. Egy nő ujjai között pedig egy fekete üvegből készült kargyűrű töredékét találtam. Ilyen római üveggagyűrű van régiségárunkban is.

Hogy a gyermekeknél előkerült fehér kövecskék játékszerek voltak, az nem szorul hosszabb bizonyításra. De mit keresnek a kova darabok a sírokban? Pedig egykettő ezek közül olyan alakú, mintha csak valami kovás puskából vették volna ki. Szerény nézetem szerint ennek megfjítéséhez valami nagy tudományos magyarázat nem szükségeltetik. Oly nép, melynek vaseszközei vannak, nem képzelhető annak ismerete nélkül, hogy vassal vagy aczéllal a kovából szikrát lehet kiütni. Ezen ismeretre ha más nem, a mindennapi véletlen is rávezeti. Hogy tehát a túlvilágon is tüzet rakhasson, azért adták a holtak kezébe a kovát és mellé a kést. A kovás atyafiak jobb keze mellett találtuk az alább ismertetendő nagy késpengéket, a kisebb pengék most is a mellen feküdtek mindig.

A vastárgyakon, a késpengéken, csatokon és karpereczeken kívül, melyek az illetők karcsontjain voltak, a rozsdá annyira megrongálta, hogy hajdani rendeltetésüket még csak hozzávetőleg sem lehet constatálni. Ezen

meghatározhatatlan tárgyak egyike ezüst szákkal volt kiverve és ezekből a rozsdába tapadva ki is szedhettem egy egyéb csomó vastörmelék közül.

A többi fémtárgyat illetőleg szakértői vizsgálat után kiderült, hogy azokban a tisztán vörösréztől kezdve a közönséges bronzig mindennemű rézvegyülék képviselve van, a tiszta rézből készült dísztárgyakról pedig meg kell jegyeznem, hogy azok nagyrészt ezüstözve, egy pedig aranyozva volt.

A már ismertetett gyöngyalakokhoz néhány új is járult. Így van két diónyi nagyságú gyöngy agyagból, az egyik sötét alapon aranyárga, a másik élénk zöld festett csikokkal díszítve, van továbbá kisebbszerű pogánalakú gyöngy sötétbarna agyagból, melynek karimája égszínkék üvegsücskével van megrakva, vannak továbbá kisebb nagyobb négyszegletes gyöngyök üvegpasztából, különböző színű, eddig még elő nem fordult, ráégetett szalagdíszítménnyel.

Ennyit általánosságban a mostani ásatáskor felmerült különleges jelenségek ismertetéséül. A sörházker, hol eddigelé kutattam, számításom szerint a sírmezőnek éppen derekára esik, a legközelebbi alkalomkor szándékom, ha ugyan a vasmegeyi régészeti egylet a szerény költségeket megszavazza, déli irányban előnyomulni és ez érdemben bírom is az illető kertbirtokosok kizárólagosan nekem adott szíves engedelmét és beleegyezését.

Áttérek most a leletek felsorolására és a mennyire lehetséges, jellemzésére. Előzetesen is azt constatalhatom, hogy mindazon készítményeken, melyeket ásatásom szolgáltatott, a római kézműipar technikájának világos hatása látszik, melyek azonban a barbár ízlés következményeihez mérten sokféleképpen módosult és átídomult. Ezen egyáltalában nem lehet csodálnunk. Szombathelyi leleteink elég bizonyítékok arra nézve, hogy még római uralom fénykorában, a Flaviusok és Antoninok korában sem dívott pannoniai földön kizárólagosan a római ízlés, hanem hogy a mellett és azzal együtt a benszülöttek sajátosság alakításait mindvégig fentartották. Nem csak az élet mindennapi szükségleteinek szánt apróbb tárgyakon, hanem még a nagy, monumentalis műveken, a szobrokon, sírköveken, építészeti faragványokon is észlelhetők, ezen elegy ízlés, elegy művelődés nyomai.

III.

A római élelmes természet schol sem tagadta meg. Hasznót húzni mindenből és mindenütt, ez volt főelve. E szerint gyártott Egyiptomban Isiseket és Anubisokat, e szerint simult és alkalmazkodott a nyugoti végtartományokban az ott élő népek felfogásához és ízléséhez. Sőt én arról is megvagyok győződve, és erre nézve épen szombathelyi leletekre támaszkodó biztos adataim vannak, hogy sok, eddigelé megdönthetetlen dogmaként praehistoricusnak állított bronztárgy szintén nem egyéb.

mint ezen opportunitás szülte római készítmény. Ha tehát a római ipar fénykorában sem vetette meg a barbároktól húzott hasznot, elképzelhetjük, mily készségesen szolgált az a IV. századbéli a szélrózsa minden irányából Pannoniába tódult néptömegeknek, kivált midőn létérdekében állott azok jóindulatát, hajlamait a maga számára biztosítani. A IV. század háborgó néphullámai előtt a római birodalom nagyszerűsége még mindig kábító és kápráztató hatással bírt, nekik a csillogó külszín mögött rejlő nagy úrról, erkölcsi és anyagi felbomlásról tiszta fogalmuk nem volt, félig kegyelemképen fogadták el azt, mit a rómaiak nekik kényszerűségből adtak, hogy azután, mint elkényeztetett gyermekek, mindig többet és többet kívánjanak, míg végre az egész birodalmat megkapták annélkül, hogy azt öntudatosan meghódították volna és a nélkül, hogy, midőn már kezökben volt, tudták volna, mit tegyenek vele.

Ilyen naiv természetes népek a rómaiakkal érintkezésbe jövén, legelőször is azt tanulták el tőlük, a mi eddig egyszerűségükben nem ismert kényelemkedvőknek és hiúságuknak leginkább tetszett. Edények és ékszerek rendesen azon tárgyak, melyeket egy barbár nép a művelttől saját izléséhez átadomítva legelőször is elsajátít. Ezt tapasztaljuk az itteni leleteken is.

a, Agyagedények

A még praesentálható állapotban levő tíz edényt mint már említém nagy, körte alakú urnákból vettem ki. Valamennyi ismeretes a római fazekas munkák utánzatai és hogy nem rómaiak, csak a falazat vaskossága, a kivitel kisebb nagyobb esetlensége és a feldolgozott anyag durvasága, valamint azáltal tűnik ki, hogy egy sem égett, hanem mind csak tűzmellett szárított állományúak.

1. Egy füles ivókupa, magassága 15 czm., a szájnnyílás átmérője 10 czm., a hasdomborulása 15 czm., a talpé 7 czm. A hasdomborulás párhuzamos rovásokkal van díszítve. - Egészen ép állapotú.

2. Egy füles ivópohár magassága 12 czm. Igen esetlen alakú, különben is repedezett és szájaszéle több helyütt kicsorbult.

3. Egy füles ivópohár, magassága 7 czm. nem épen rozsz alakú, de nagyon sérült.

4. Hasas pohárka, magassága 5 czm., két fül helyett átfürt csücsökkel. Egészen ép és tisztán római alak, milyeneket Szombathelyről régiségtárunk is bír kettőt, csakhogy ezek sokkal könnyebbek és finomabb kivitelűek.

5. Csupor magassága 10 czm.

6. Fül nélküli kihajlott peremű ivópohár, magassága 10 czm. szájnnyílás átmérője 8 czm.

7-10. Kihajlott peremű fül nélküli ivócsészék, magasságuk 6 és 4 czm. között váltakozik. Közülük egy egészen ép, a többi itt ott sérült.

11. Tálacs fekete agyagból.

b, Gyöngyök

Ezekből a mostani ásatáson csak kétszáz egy néhány ép darabot adott. A már említett diónyi nagyságúak talán amulettek is lehetnek.

c, Vegyes apróságok

E cím alá foglalom mindazon különféle tárgyat, melyeket a tetemek összeszorított jobb markában találtam. Ezek: egy darabka vastag tejfehér üveg; egy fekete üveggarperecz darabja; négy darab tűzkő; öt apró római bronzpénz; két fehér kövecske. Ide sorozom azon hat darab kisebb nagyobb ezüst szálát is, melyek hajdan valami markolat díszítéséből fennmaradtak.

d, Vastárgyak

Az alább felsorolandó tárgyakon kívüli vasak még szegek, két sarkantyú darabjai és egy csoport meghatározhatatlan töredék. A rozsdá rendkívül megrongálta valamennyi vastárgyunkat. A most átkutatott sírok bővelkedtek vasban, nem ritkán egy-egy helyen 4-5 czm. magas, különböző kiterjedésű és irányú rozsdacsomókra akadtam.

1. Karperecz, rajta volt még a kézszárcsonton.

2-11. Többé kevésbé egész késpengék. E kések mind egyélűek, a legnagyobb hosszúsága a nyelnyújtvánnyal együtt 53 czm., a legkisebb 13 czm. A fanyél rostos maradványait a rozsdán még lehet látni, sőt az egyik kis fahüvelybe volt dugva, mert végig hozzátapadt korhadéka a rozsdához.

12-14. Késpenge töredékek.

15-18. Kisebb nagyobb karikák.

19. Lemezes karika.

20-23. Karikás csatok. A csat pöczök azonban csak egynél van még meg, a többinél elmállott.

24-28. Négyszegű csatok, a pöczök kettőnél még meg van.

e, Bronztárgyak

1-16. Nyitott gyűrűs karpereczek. A gyűrű hol gömbölyű, hol egymásba átfolyó négylapu, a díszítés valamennyin bevert háromszögű pontokból áll végeik hol tompán lemetszették, hol tompa hegyűek.

17-22. Nyitott gyűrűs karpereczek, díszítésök alakjuk a fentebbiekkel azonos, végződnek azonban hosszúkás rovátkos gombokban.

23-24. Nyitott lemezes kígyófejekbe végződő karperecz, az egyik ép, a másik csak egy félből van összehajtván, különben is gyermek kezén volt. A lemez közepén bevéssett vonal fut végig, felső alsó szélén pedig hullámzatos vonaldísz. A kígyófej vége vonalokkal, szemes karikákkal vannak jelezve.

25-26. Nyitott, úgynevezett körtés karperecz. A széles homloklap két-három sor gömböccsel van díszítve, a sodronyművű körtékből azonban csak a töredékeket lelhettem meg.

27–34. Körtés fülfüggők. A körte az egyikén épen, négyen töredékekben maradt meg. Díszítésük kisebbített alakban egészen megegyezik a már többször leírt körtés karpereczekéivel.

35–36. Fülfüggők, eddigelé egyediek a maguk nemében. A függő egy 3 czm. átmérőjű bronz gyűrű, közepén felül kehely idomú nyújtványnyal, melyben sodronyon egy fekete üvegyöngy áll, folytatólag a karikán belül egy másik gyönggyel, a karikán a főgyöngytől balra egyenközü távolokban kifelé három, jobb felé pedig egy gyöngy van alkalmazva, ez utóbbi alatt van az üreges gomb, melybe a karika vége bele van illesztve. Igen csinos és finom ízlést tanúsító készítmény.

37. Nyitott függő, közepén két féltékéből szerkesztett üres borsónyi nagyságú gombbal.

38–39. Fülfüggő közepén egyszerű boggal.

40–41. Egyszerű nagy karika fülfüggő minden díszítés nélkül.

42–43. Egyszerű sodrony ujjgyűrű.

44–45. Sodrony fülfüggők, alul gombbal.

46–59. Sodrony fülfüggők.

60–61. Négyágú fejű tű, bevart pontdísszel. Ilyen van már több is. Az egyik 19, a másik 17 czm hosszú.

62–63. Gombosfejű tűk. Az egyik 10, a másik 9 czm. hosszú.

64. Lapos, ásóformára hajlított fejű tű, hossza 12 czm. A fej rovátkolással van díszítve. Egészen olyan mint egy római stílus, talán az is.

65. Öv-kapocs. Áll egy 13 czm. magas, 8 1/2 czm. széles négyszegű lapból, mely négy bronz szeggel volt az övhöz erősítve. A lap alján, a pöczökön forgó két 3 1/2 czm. hosszú és 1/2 czm. széles nyújtvány (az egyik töviben letörött melynek belső részén volt a most már szintén hiányzó kapocs alkalmazva). A lap külső része, mely az aranyázás nyomait még igen tisztán mutatja, 6 egymás fölött és egyenlő távolban álló karikát képző rézsutas mélyített vonalokkal van díszítve. Ez is még eddigelé egészen ismeretlen alak.

66. Tojásdad csat vaspöczökkel. Szélessége 4 czm.

67–68. Lemezes kapcsok, az egyik 7, a másik 2 czm. magas.

69. Szíjfej, hosszúsága 10, szélessége 2 czm. Szívcsúcsban végződik. Előrsze ezüstözve volt és beütött hosszúkás négyszögek között szalag idomú vésés látszik. Igen megrongált állapotú.

70. Szíjfej előlemeze, a hátulsóból csak két töredék

van meg. Hossza 9, szélessége 2 czm. Szintén meg volt ezüstözve. Mindkét oldal bevart levéldísz mutat.

71. Szíjfej, hossza 4, szélessége 4 czm. Alja gömbölded. Felső szegélye recézett, előlapjába szabálytalan négyszögek vannak beleütve.

72. Egy ugyanilyen 4 czm. hosszú töredéke.

73. Négyszögű kapocs.

74. Szíjlemez felső része levél, alsó része szívalakú, hajdan ezüstözve és szalagos vésett díszítve. Felső részének közepébe egy üvegcsöpp van illesztve. Hosszúsága 5 czm.

75–78. Gömbölyű szíjlemez, a szélén 4 csücskkel, a közepén üveg van befoglalva. Átmérő 3 czm.

79–82. Ugyanaz, csakhogy lapjára három és négyszögek vannak beütve.

83. Hosszúkás, kettős levélidomú szíjlemez, a közepébe illesztett kőnek helye tisztán látszik.

84. Domború szíjlemez, alja egy négyküllős kerék. Átmérő 4 1/2 czm.

85–86. 2 1/2 czm. magas, 2 czm. széles szíjlemez, közepén két csúcsban összeérő háromszög kimetszéssel.

87–89. Szíjlemez bevart vonal és pontdísszel. Négyszögű, oldalmagasság 2 czm.

90. Lapos kerek gomb, átmérője 3 czm., fölüllete csinos, mert gömböcskeretből szétterjedő 12 virágszirmot mutat.

91–92. Virágot mutató domborlemez, hajdan aranyozva, közepén kő volt befoglalva.

93. 6 apró lemezes pityke.

94. Karika szemekből álló lánczocska.

95. 12 db pitykegomb.

96. Nyílcsúcsalakú töredék.

97. 3 czm széles övpánt darabok, a szélek hosszában két sor bevart pontdísszel.

98. 4 czm. széles övpánt darabok, a szélek hosszában 2 sor bevart pont, a közepén bevart négyszirmú virágdísszel.

99. Egy bronz csésze darabjai.

100. Különféle bronz-töredékek.

Evvel befejeztem tavaszi ásatásom ismertetését. A keszthelyi még korántsem kimerített lelhely, valamint Keszthely vidéke bő anyagot nyújt a késő római, már a népvándorlással egyes korszak emlékeinek kiegészítésére.

Dr. Lipp Vilmos

Megjelent:

I. rész: Vasmegeyi Lapok 10/22. (1881. március 17.) 1–2.

II. rész: Vasmegeyi Lapok 10/23. (1881. március 20.) 1–2.

III. rész: Vasmegeyi Lapok 10/24. (1881. március 24.) 1.

IV. rész: Vasmegeyi Lapok 10/25. (1881. március 27.) 1–2.³

Jegyzetek:

¹ A tanulmány az „Interdiszciplinális kutatások a Keszthely-kultúrához tartozó népeségek körében” című T. 025576. számú OTKA téma keretében készült.

² Lipp Vilmos irodalmi munkásságában kiváló eligazítást nyújt: MAYER 1988.

³ A szöveg közlésénél Mayer László barátom volt segítségemre, akivel még az 1980-as évek közepén akadtunk rá erre az addig ismeretlen közleményre a Vas megyei napisajtó régészeti vonatkozású híradásainak kigyűjtése közben. Szívességét itt ismételtelen megköszönöm!

Irodalom:

- BANNER 1940: Banner János: Badeni edények a vasmegyei gyűjteményekben. (Gefässe der Badener Kultur in Sammlungen des Komitates Vas. Vasi Szemle 7 (1940) 373–385.
- BANNER 1956: Banner János: Die Péceler Kultur. ArchHung 35. Budapest, 1956. 314 p., CXXIV t.
- ELLENŐR 1881: „Ellenőr”: A keszthelyi avar sírok. Keszthely 4/17 (1881.04.24.) 1–2.
- FETTICH 1929: Fettich Nándor: Bronzeguss und Nomadenkunst auf Grund der Ungarländischen Denkmäler. Skythika 2. Prague, 1929. 96 p., XVII t.
- GYÓRFFY 1901: Gyórfy Endre: Keszthelyi leletek a vasvármegyei régiségtárban. BMÉ 1 (1898–1901) Keszthely, 1903. 61–66.
- HAMPEL 1880: Hampel József: Keszthelyi újabb leletek. ArchÉrt XIV (1880) 349–351, XLIV–XLV. t.
- HAMPEL 1881: Hampel József: Jelentés a m.n. múzeum érem és régiségosztály 1880ik évi állapotáról. MNM KO Irattár 269/1881.
- HAMPEL 1894: Hampel József: A régibb középkor (IV–X. század) emlékei Magyarhonban I. Budapest, 1894. 174 p., CC t.
- HAMPEL 1905: Hampel, Josef: Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn I–III. Braunschweig, 1905. 853 p., 1006 p., 539 t.
- K 1880: Régészeti ásátás. Keszthely 3/15 (1880. 04. 11.) 2.
- K 1883: A Keszthely-dobogói sírmezőn tett ásátások. („Egytérítés” után) Keszthely 6/22 (1883. 05. 28.) 1–2.
- KISS 1984: Kiss Gábor: Funde der Awarenzeit aus Ungarn in Wiener Museen. 1. Funde aus der Umgebung von Keszthely. ArchA 68 (1984) 161–201.
- KISS 1992: Kiss Gábor: Zur Datierung der Urnengräber aus dem awarenzeitlichen Gräberfeld Keszthely-Stadt. In: Awarenforschungen 2. (Hgb. Daim, Falko) ArchA Monographien 2., Studien zur Archäologie der Awaren 4. Wien, 1992. 585–604.
- LIPP 1878: Lipp Vilmos: A vasmegyei régiségtár köréből. VREJ 6 (1878) 24–34.
- LIPP 1878a: Lipp Vilmos: Titkári jelentés. VREJ 6 (1878) 69–72.
- LIPP 1879: Lipp Vilmos: Óskori temető Keszthelyen. VREJ 7 (1879) 61–68.
- LIPP 1879a: Lipp Vilmos: Titkári jelentés. VREJ 7 (1879) 77–82.
- LIPP 1879b: Lipp Vilmos: Keszthely és vidékéről. Keszthely 2/21. (1879. 05. 27.) 1–2.
- LIPP 1880: Lipp Vilmos: Újabb keszthelyi leletek. VREJ 8 (1880) 81–89.
- LIPP 1880a: Lipp Vilmos: Keszthelyi leletek. ArchÉrt 14 (1880) 117–122. XIII–XV. t.
- LIPP 1880b: Lipp Vilmos: Neuere Funde in Keszthely. Pester Lloyd 1880/40. (1880. 02. 10.)
- LIPP 1880c: Lipp Vilmos (L.V.): Újabb keszthelyi leletek. (Pester Lloyd) Keszthely 3/9 (1880. 02. 29.) 1–2. és 3/10 (1880.03.07.) 1.
- LIPP 1881: Lipp Vilmos: Ásatás Keszthelyen 1880 tavaszán. Vasmegyei Lapok 15/22 (1881. 03. 17.) 1–2, 15/23 (1881. 03. 20.) 1–2, 15/24 (1881. 03. 24.) 1, 15/25 (1881. 03. 27.) 1–2.
- LIPP 1881a: Lipp Vilmos: Das Avaren-Grabfeld in Keszthely. Ungarische Revue 1 (1881) 429–444.
- LIPP 1882: Lipp Vilmos: Das Grabfeld am Dobogó bei Keszthely. Ungarische Revue 2 (1882) 523–536.
- LIPP 1884: Lipp Vilmos: A keszthelyi sírmezők. MHAAP Budapest, 1884. 52 p.
- LIPP 1884a: Lipp Vilmos: A Keszthely-dobogói sírmező. ÉTK 11/8. Budapest, 1884. 24 p.
- LIPP 1885: Lipp, Wilhelm: Die Gräberfelder von Keszthely. Budapest, 1885. 121 p.
- MAYER 1988: Mayer László: Lipp Vilmos. Vasi Életrajzi Bibliográfiák XXII. Szombathely, 1988. 111 p.
- MENKE 1990: Menke, Manfred: Zu den Fiebeln der

- Awarenzeit aus Keszthely. WMMÉ 15 (1990) 187–214.
- MRT I 1966: Bakay Kornél – Kalicz Nándor – Sági Károly: Veszprém megye régészeti topográfiája. Keszthelyi és tapolcai járás. Magyarország Régészeti Topográfiája I. (Főszerk. Gerevich László) Budapest, 1966. 266 p.
- MÜLLER 1992: Müller, Róbert: Neue archäologische Funde der Keszthely-Kultur. In: AWARENFORSCHUNGEN 1. (Hgb. Daim, Falko) ArchA Monographien 1., Studien zur Archäologie der Awaren 4. Wien, 1992. 251–307.
- ORTVAY 1874: Ortway Tivadar: Közlemények a magyar nemzeti muzeum érem- és régiség-osztályából. 4. Keszthelyi lelet. ArchÉrt VIII (1874) 72–74.
- ORTVAY 1875: Ortway Tivadar (O.T.): Hazai leletek. 12. (Keszthelyi lelet.) ArchÉrt IX (1875) 58–59.
- REZSÓFFY 1880: Rezsóffy Görgy: Titkári jelentés. VREJ 8 (1880) 95–98.
- REZSÓFFY 1882–1883: Rezsóffy György: Titkári jelentés. VREJ 10–11 (1882–1883) 153–157.
- VK 1879: Ujdonságok. Vas megyei Közlöny 3/50 (1879.12.14.) 3.
- VL 1879: Ujdonságok. Vas megyei Lapok 13/98 (1879.12.07.) 2.

Die Anfänge der Erforschung des awarenzeitlichen Gräberfeldes der Stadt Keszthely

(Vom November 1873 bis April 1880)

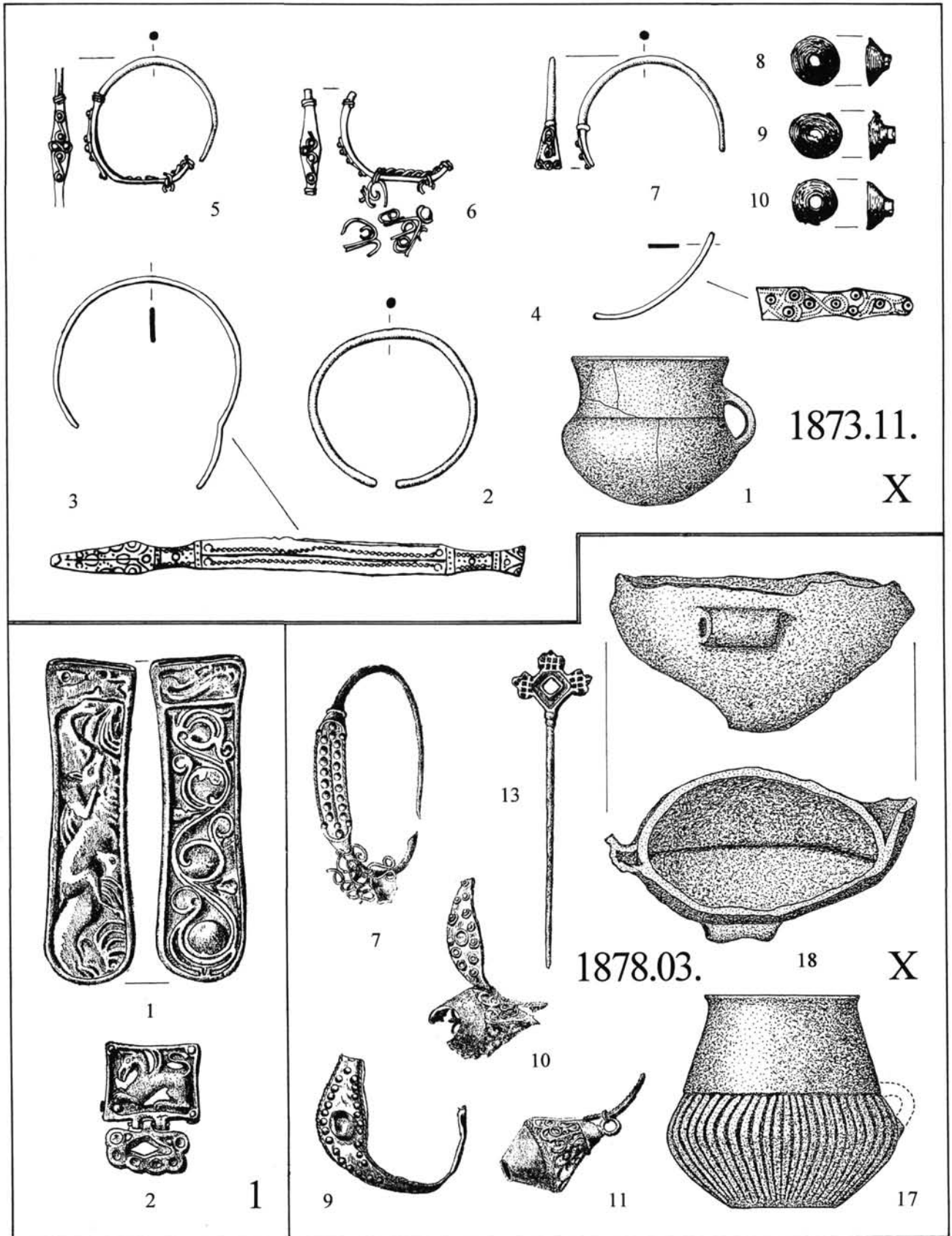
Anlässlich des 100jährigen Bestehens des Balaton-Museum von Keszthely möchte ich die Anfänge der Erforschung des, in der Fachliteratur unter dem Namen „Keszthely-városi temető“ bekannten Gräberfeldes behandeln. Das tue ich nicht nur, weil dieses zugleich das namengebende Gräberfeld der Keszthely-Kultur antiken Ursprungs ist, sondern auch darum, da dieses das erste völkerwanderungszeitliche Gräberfeld in Ungarn ist, mit dessen systematischer Freilegung man begann. Der Ausgräber Vilmos Lipp (1853-1888) war ein Chorherr des Csorna-Prämonstratenserordens, der Direktor des Gymnasiums von Keszthely und Prior, der mit der finanziellen Unterstützung des Archäologischen Vereins des Komitates Vas mit der Erforschung dieses großausgedehnten und auch bisher nicht vollkommen freigelegten Gräberfeldes begann.

Trotzdem, daß sich schon viele mit diesem Gräberfeld außer dem Ausgräber beschäftigten, blieben die ersten, ins Museum gelieferten Funde des Gräberfeldes bis heute unpubliziert. Außerdem ist der Ausgrabungsbericht über eine der wichtigsten Saisons vor den Archäologen völlig unbekannt, weil das in einer

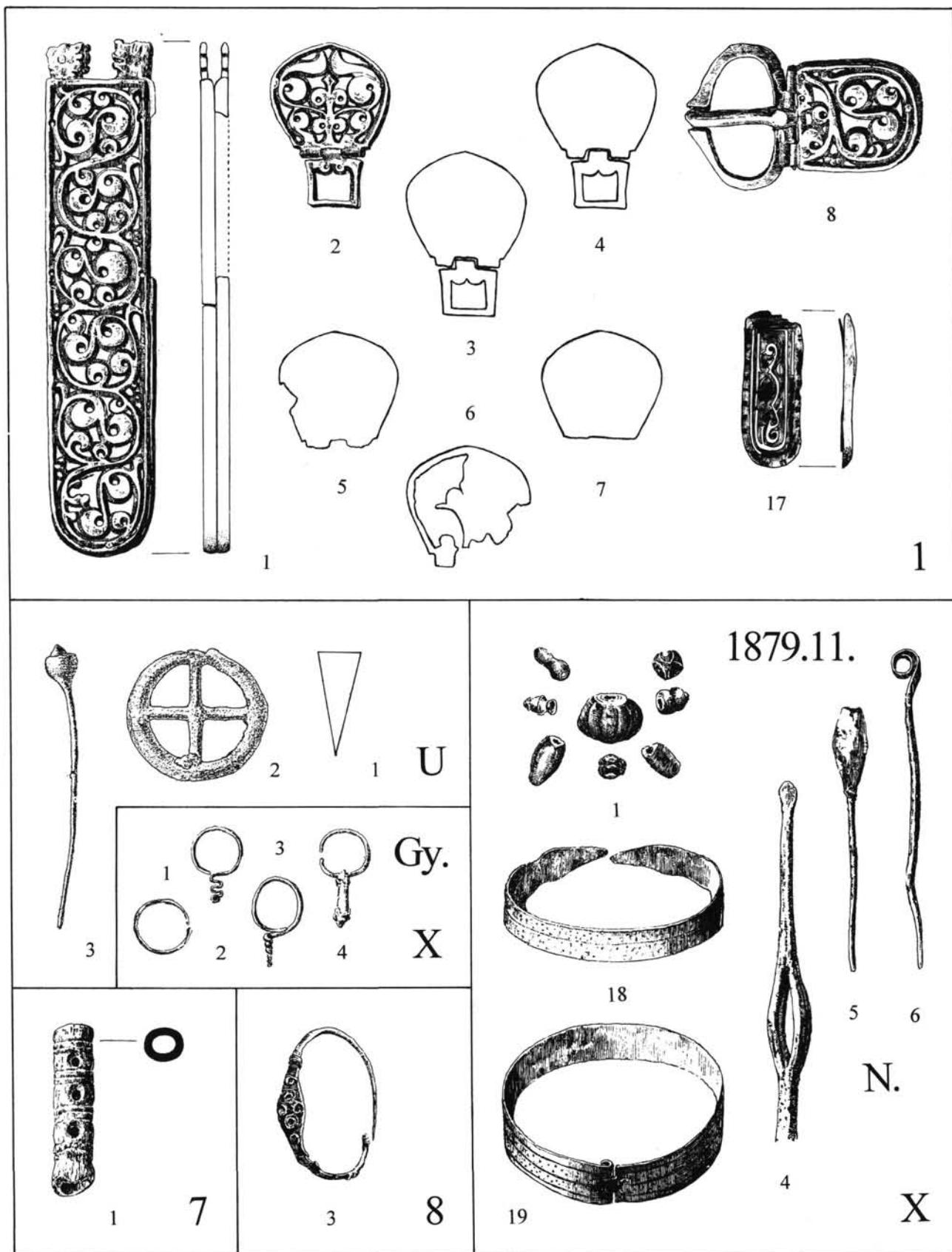
beinahe unzugänglichen ländlicher Zeitung veröffentlicht wurde.

Diese Unvollkommenheiten möchte ich diesmal einholen, und die Anfänge der Erforschung des Gräberfeldes der Stadt Keszthely, genauer das Schicksal der ersten bekannten Funde (vom November 1873 bis März 1878) und die Geschichte der begonnenen archäologischen Freilegungen in der Zeitspanne, als sie (vom April 1879 bis April 1880) durch den – über bescheidene finanzielle Möglichkeiten verfügenden – Archäologischen Verein des Komitates Vas unterstützt werden konnten, aufgrund der Angaben von verschiedenen Publikationen, Berichten, Inventarbüchern und Dateien zusammenfassen. Danach wurden die Kosten der Erschließung des inzwischen ein Landesinteresse ausgelösten Gräberfeldes aus anderen finanziellen Quellen bestritten und dementsprechend gelangten schon die Funde der freigelegten Gräber (mindestens der Großteil) in die großen Sammlungen Ungarns.

Übersetzt von Katalin H. Simon

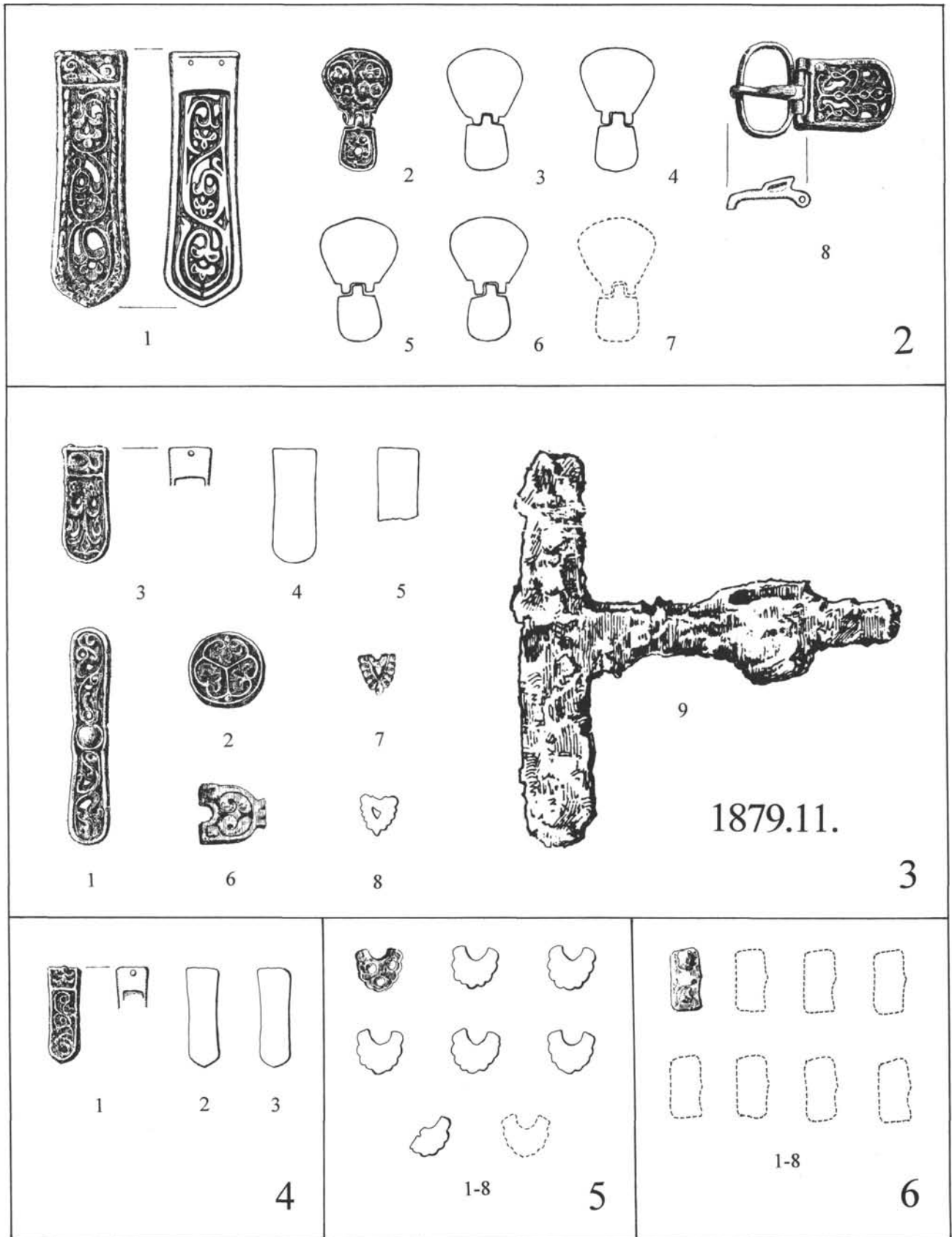

1. kép: Keszthely-városi avar kori temető, az azonosítható 1873. novemberi és az 1878 márciusi leletek.

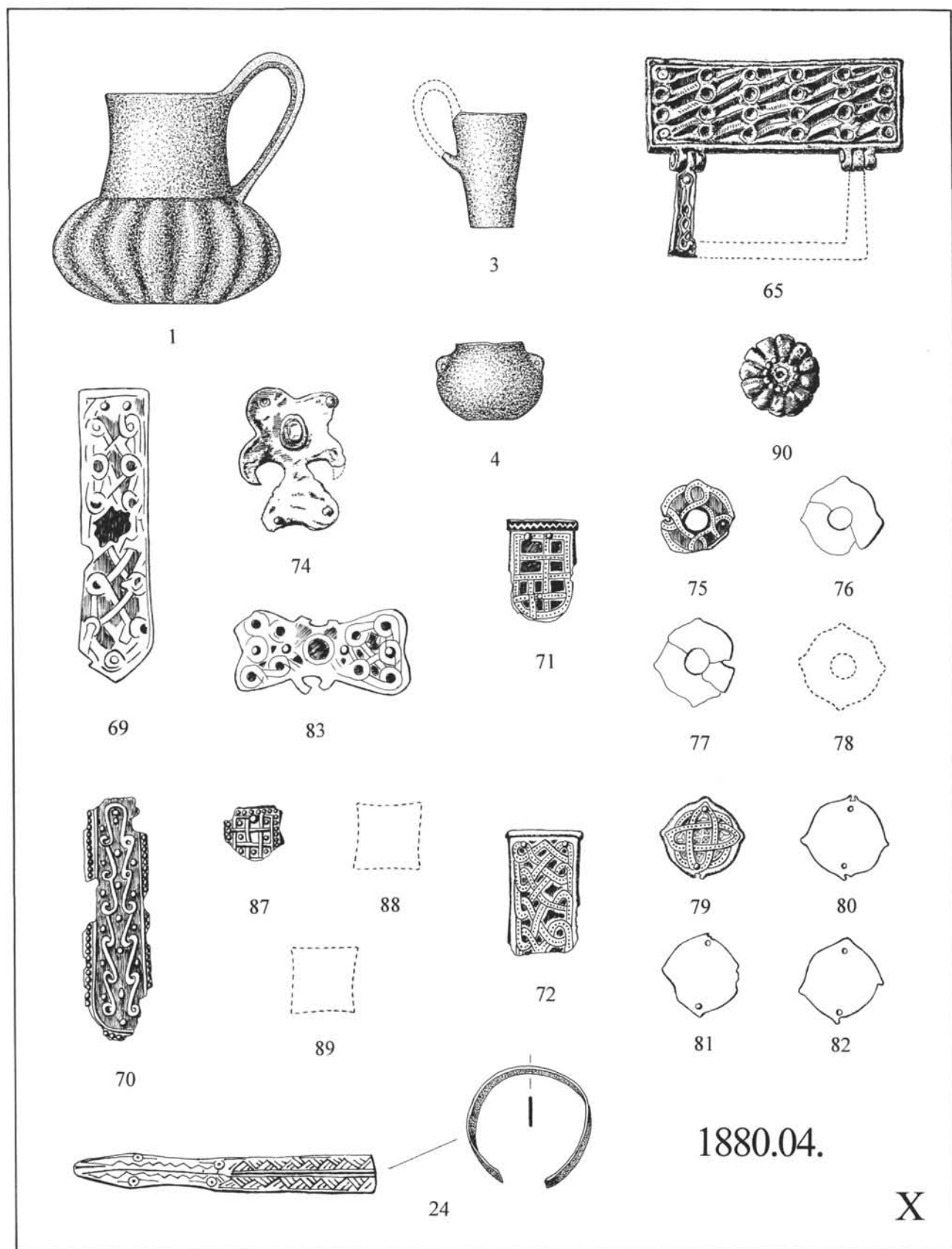

2. kép: Keszthely-városi avar kori temető, az azonosítható 1879. novemberi leletek.

3. kép: Keszthely-városi avar kori temető, az azonosítható 1879. novemberi leletek.

4. kép: Keszthely-városi avar kori temető, az azonosítható 1880. áprilisi leletek.